

Особливе місце у системі екологічної освіти посідають інтерактивні методи. Вони передбачають активне залучення здобувачів до освітнього процесу шляхом участі в проектній діяльності, дискусіях, форумах, практичних польових досліджень, Європейського зеленого курсу. Такі форми роботи сприяють розвитку критичного мислення, уміння аналізувати екологічні ситуації та приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності.

Важливим напрямом є проектна діяльність, під час якої здобувачі освіти самостійно або в групах розробляють власні екологічні проекти, спрямовані на вирішення конкретних природоохоронних проблем. Це дає змогу не лише поглибити теоретичні знання, а й сформувати практичні вміння з організації природоохоронних заходів, досліджень та екологічного моніторингу.

Необхідним компонентом екологічного навчання є практичні польові заняття та екологічні стежки, що забезпечують безпосередній контакт з природою. Спостереження, екскурсії та польові дослідження дозволяють здобувачам освіти безпосередньо взаємодіяти з природними об'єктами, конкретизувати та систематизувати теоретичні знання, а також формувати екологічну емпатію. Значна увага приділяється спостереженням та дослідницькій діяльності, які забезпечують розвиток практичних умінь і навичок ведення екологічного моніторингу, опрацювання даних та оцінки стану природного середовища. Такі заняття сприяють вихованню уважності і точності у роботі з природними об'єктами.

В умовах цифровізації освіти дедалі більшої популярності набувають цифрові інтерактивні платформи та екологічні онлайн-квести, які дозволяють здобувачам освіти інтерактивно засвоювати екологічні знання. Використання віртуальних екскурсій, візуалізацій екосистем, цифрових симуляторів екологічних ситуацій, інтерактивних тестів і мобільних застосунків із природоохоронною тематикою не лише підвищує зацікавленість у здобувачів освіти, а й формує сучасне бачення екологічних проблем. Такі методи дозволяють гнучко поєднувати навчання з елементами гри та змагання, що

стимулює активну участь здобувачів освіти у вивченні та вирішенні актуальних екологічних питань.

Серед сучасних освітніх технологій також активно використовуються тренінги та проблемне навчання, які дозволяють відпрацьовувати моделі екологічно відповідальної поведінки, приймати колективні рішення у складних екологічних ситуаціях, розвивати комунікативні та організаційні навички. Особливе місце посідають методи екологічної рефлексії та емпатії, що орієнтовані на формування особистісного ставлення до природи. Такі заняття допомагають осмислити власну роль у природокористуванні, відчуті відповідальність за стан довкілля, усвідомити наслідки людської діяльності для природного середовища.

Отже, сучасні екологічні виклики потребують активного залучення здобувачів освіти до вирішення проблем довкілля, що можливо лише за умови якісної екологічної освіти. Аналіз методів та форм навчання показав, що ефективними є інтерактивні, практичні та дослідницькі підходи, які поєднують теоретичні знання з практичними діями, стимулюють екологічне мислення та формують відповідальне ставлення до навколишнього середовища. Зокрема, використання інтерактивних методів, проєктної діяльності, польових досліджень, екологічних тренінгів, онлайн-квестів та цифрових екоплатформ сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти та засвоєнню знань у доступній, сучасній формі. Комплексне застосування таких підходів дозволяє не лише передавати знання про природу та екологічні проблеми, а й виховувати екологічну культуру, формувати навички природоохоронної діяльності та особисту відповідальність за стан довкілля.

Подальші дослідження та практичні розробки у сфері екологічної освіти доцільно спрямувати на створення та впровадження інтерактивних онлайн-курсів і віртуальних екскурсій природоохоронного спрямування, розробку цифрових симуляторів і застосунків для моделювання екологічних ситуацій та прийняття рішень у віртуальному середовищі, інтеграцію екологічної тематики в міждисциплінарні освітні проєкти та STEAM-освіту.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОБІОЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ: ВИКЛИКИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

Білоус О. В. вчителька вищої категорії, методист
Криворізький природничо-науковий ліцей Криворізької міської ради
Дніпропетровської області,

У межах сучасної освіти надзвичайно важливо переосмислити не лише зміст навчальних програм, а й ціннісні орієнтири, які ми передаємо учням. Сьогодні акцентуємо увагу на формуванні еколобіоетичної культури — складного, міждисциплінарного феномену, що поєднує екологічну свідомість, біоетичне мислення та гуманістичні цінності.

Глобальні виклики — кліматичні зміни, втрата біорізноманіття, екологічна деградація — потребують не лише технологічних рішень, а й етично зрілих особистостей, здатних приймати відповідальні рішення щодо взаємодії з живою природою.

Ліцей сьогодні — це не просто заклад передачі знань, а простір формування культури відповідальності. Біологія як предмет дає унікальну можливість інтегрувати знання з етикою: ми можемо і повинні говорити з учнями про моральні аспекти використання тварин у дослідженнях, про біоетичні аспекти медичних технологій, про права природи та етичні обмеження людини.

Формування еколобіоетичної культури має здійснюватися як через зміст навчання, так і через активні форми роботи: проекти, дослідницьку діяльність, екологічні ініціативи, волонтерство, дискусії, міжпредметні інтеграції. Ключовим є не лише формування знань, а розвиток емоційного інтелекту, емпатії, моральної рефлексії.

Питання розширення форм екобіоетичного виховання та екобіоетичної освіти є важливим у формуванні загальнолюдської екоетичної свідомості і творчо мислячого покоління людей, котрим у майбутньому вирішувати завдання виживання людства в умовах глобальної кризи.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.-2016.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>
2. Гаврилова О. В. Квест як проектна інтерактивна форма роботи при підготовці студентів туристичної галузі. Молодий вчений. 2017. №4.2. С.19-24
3. Мазоха Д. С. Н. І. Опанасенко Педагогіка: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 231 с
4. Пінський, О., Єрмеєва, Т. (2021). Питання діагностики еколого-біоетичної обізнаності учнів старшої школи. Збірник наукових праць SCIENTIA. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/9013>

УДК 504.05

ДИТЯЧИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ПАРЛАМЕНТ – УСПІШНИЙ ПРИКЛАД ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Вербицький В. В. доктор педагогічних наук, професор, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України, Київ,
Штурмак Л. І. методист вищої категорії, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України

Сучасна екологічна освіта дітей та молоді покликана надавати здобувачам освіти не лише теоретичні знання, але і можливість навчити використовувати набуті знання в реальному житті, вони повинні бути орієнтовані на прикладне застосування. Розвиток екологічної культури учнівської молоді, робота в рамках основних екологічних проблем, проведених конкретних практичних природоохоронних заходів по збереженню, оздоровленню та відновленню довкілля є пріоритетним напрямом роботи закладів позашкільної освіти.

Важливу роль у системі екологічної освіти в Україні відіграє Всеукраїнська дитяча спілка «Дитячий екологічний парламент» (далі – ДЕП), забезпечуючи практичний та активний вимір у формуванні екологічної свідомості та відповідальності серед дітей та молоді. ДЕП об'єднує ініціативну та активну молодь яким не байдуже до екологічних проблем і які готові до практичних дій в цьому напрямі.

Всеукраїнська дитяча спілка «Дитячий екологічний парламент» розпочала роботу у 2012 році, має свій статут, наглядову та координаційну раду, виборного президента. Положення про ДЕП зареєстроване в Міністерстві юстиції в Україні 21 квітня 2016 року № 444.

Метою діяльності ДЕП є соціально-громадянське виховання підростаючого покоління, формування у нього національної свідомості, інтересу до поглибленого вивчення природи, науково-дослідної та експериментальної роботи.

Серед основних завдань що стоять перед Дитячим екологічним парламентом є: формування у дітей та молоді екологічної культури та екологічного мислення; обмін досвідом щодо провадження природоохоронної діяльності; пошук нових форм і методів екологічного виховання дітей та молоді; створення умов для розвитку та самореалізації особистісного потенціалу дітей та молоді; формування навичок самоврядування та соціальної активності; координація діяльності дитячих громадських екологічних об'єднань України, залучення здобувачів освіти до участі у практичних природоохоронних заходах.

Для реалізації мети та основних завдань ДЕП має право: координувати діяльність регіональних осередків; організовувати та проводити просвітницьку роботу серед населення з питань захисту та збереження довкілля; організовувати природоохоронні акції, залучати до їх проведення дітей та молодь; розробляти нові форми та методи організації еколого-просвітницької роботи з дітьми та молоддю; залучати здобувачів освіти до розробки проектів еколого-просвітницького спрямування; співпрацювати з дитячими громадськими екологічними організаціями інших держав.

Роль Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент» в екологічній освіті це в першу чергу практичне застосування знань. ДЕП надає дітям та молоді можливість застосовувати теоретичні знання, отримані в рамках екологічної освіти, на практиці. Участь у проектах, акціях та

дослідженнях, ініційованих парламентом, допомагає глибше зрозуміти екологічні проблеми та шляхи їх вирішення.

Також ДЕП сприяє формуванню активної громадянської позиції. Через участь у роботі парламенту учні вчаться висловлювати свою думку, приймати рішення, співпрацювати в команді та адвокатувати екологічні ініціативи. Це сприяє розвитку їхньої соціальної активності та відповідальності за стан довкілля.

Учасники Дитячого екологічного парламенту зумовлюють поширення екологічної культури. ДЕП стає платформою для обміну досвідом та ідеями між юними екологами з різних регіонів України. Спільні заходи та проєкти сприяють поширенню екологічних знань, цінностей та практик серед однолітків та в їхніх громадах.

Завдяки співпраці дитячої спілки з школами, позашкільними навчальними закладами та екологічними громадськими організаціями, забезпечується інтеграція екологічної освіти, збагачується навчальний процес та розширюються можливості для екологічної діяльності.

Участь у дитячому екологічному парламенті може стати першим кроком до залучення молоді до обговорення та прийняття рішень, що стосуються екологічної політики на місцевому та національному рівнях. Це сприяє формуванню екологічно свідомого майбутнього покоління лідерів.

Таким чином, Дитячий екологічний парламент є важливим інструментом для поглиблення та активізації екологічної освіти в Україні, сприяючи формуванню екологічно відповідальних громадян, здатних до практичних дій для збереження довкілля.

Список використаних джерел

1. Положення про Всеукраїнську дитячу спілку «Дитячий екологічний парламент»
<file:///C:/Users/User/Desktop/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D0%9A%D0%94%D0%9F%D0%A3/merged.pdf>
2. Екологія в закладах освіти. Навчально-методичний посібник.
<http://issuu.com/nenc/docs/ecol/1>

СУЧАСНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРИРОДУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Герасименко Ю. Ю. здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Сьогодні дошкільна освіта України стоїть на порозі нової епохи – епохи інноваційного прориву, де традиційні методики поступаються місцем креативним освітнім рішенням, технологічним новаціям і гнучким моделям навчання. Інновації перестають бути «додатком» до традиційного освітнього процесу. Стаючи його серцем, інновації змінюють зміст дошкільної освіти, генерують нові освітні програми і, відповідно, формують нову динамічну екосистему взаємодії з різними учасниками освітнього процесу.

Такі зміни трансформують погляди, мислення, культуру людей, будуючи простір де кожна дитина має шанс зростати в умовах, що відповідають її унікальному потенціалу та потребам XXI століття [4. с. 17]. Разом з цим, перед педагогікою постає непросте, але надзвичайно важливе завдання: визначити кордони того світу, який здатна пізнати, відчувати й осмислити дитина дошкільного віку, бо саме в цьому віці закладається первинне уявлення про взаємозв'язки у природі, відповідальність перед довкіллям і цінність життя у всіх його проявах [1. с. 13]. Відповідно, актуальності набуває природничо-екологічна освіта, стаючи не просто трендом, а окремим напрямом діяльності, який має на меті сформувати в дітей не тільки елементарні знання про природу та її процеси, а й сприяє її глибокому емоційно-ціннісному сприйняттю, формуючи усвідомлене ставлення та закладаючи підґрунтя для подальшого набуття природничо-екологічної компетентності у школі.

Наукові дослідження (Г. Беленька, Т. Науменко, О. Половіна, В. Розгон) засвідчують, що інноваційна модель природничо-екологічної освіти закладів дошкільної освіти, за ідеями якої мислення, мовлення, художнє сприйняття, емоції та дія перебувають у безпосередній взаємодії, забезпечуючи глибоку внутрішню включеність дитини в екологічний контекст і формуючи основи

природничо-екологічної компетентності, реалізується за допомогою таких методів, як: метод формування мислеобразів, метод екологічної лабіалізації, метод екологічних асоціацій, метод художньої репрезентації природних об'єктів, метод екологічної емпатії, метод екологічної рефлексії, ігровий метод [1. с.39-40; 3. с. 97]. Ці методи охоплюють когнітивну, емоційну та художньо-ціннісну сфери розвитку дитини та забезпечують системність природничо-екологічної освіти.

Так, метод формування мислеобразів сприяє розвитку наочно-образного мислення [2. с. 78], спонукаючи дитину до уявного моделювання природних об'єктів, явищ у вигляді цілісних образів. На основі цих уявлень активізується метод екологічної лабіалізації та метод екологічної рефлексії, які формують первинні навички самоаналізу та логічного (абстрактного) мислення, спонукаючи тим самим перші прояви словесно-логічного мислення [2. с. 78] та інтегруючи мовленнєву активність дитини у процес формування перших умовиводів щодо наслідків діяльності людини на природу і формуючи екологічну свідомість.

Метод екологічних асоціацій, розвиваючи образно-асоціативне мислення дитини, допомагає зі встановлення зв'язків між живою та неживою природою, її об'єктами та явищами, а в поєднанні з методом художньої репрезентації природних об'єктів, який сприяє залученню дітей до мистецтва через малювання, аплікації, пластичне моделювання, та методом екологічної емпатії може позитивно впливає на наочне та емоційне мислення [2. с. 79], стимулюючи розвиток уяви та емоційного інтелекту дитини.

Оскільки провідною діяльністю дітей дошкільного віку є ігрова, Усі ці методи реалізуються в контексті ігрового методу [1. с. 39-40]. У процесі гри, дослідження, щирого здивування та співпереживання діти не просто пізнають довкілля — вони починають його відчувати як частину себе, що й формує підґрунтя для формування природничо-екологічної етики особистості в подальшому житті.

Отже, методи природничо-екологічної освіти в закладах дошкільної освіти забезпечують цілісний розвиток дитини шляхом поєднання пізнавальної, емоційної, мовленнєвої та художньо-творчої активності, і завдяки інтеграції таких сучасних методів, як методи формування мислеобразів, екологічної лабіалізації, асоціацій, емпатії, художньої репрезентації та рефлексії в контексті ігрової діяльності, вони залишаються актуальними і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. В. Дошкільнятам про світ природи: метод. посіб. для вихователів дітей дошк. віку. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. 115 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3867/2/G_Belenky_O_Polovinn%D0%B0_T_Naumenko_PANW_PED_PI.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 24.05.2025).
2. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу : навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 296 с.
3. Розгон В. В. Інноваційні технології екологічної освіти дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 80, № 2. С. 96-100. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.20>
4. Смолянко Ю., Ігнатенко А. Розвиток soft skills у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Вип. 6. С. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.3>

УДК 378.017

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ЕКОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ В ТУРИСТИЧНИХ КЛУБАХ НЕСПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Гишук Р.М., кандидат географічних наук, доцент,
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Загроза глобального потепління та щорічне погіршення екологічної обстановки спонукала Європейський Союз серйозно взятися за справу та визначити чіткі цілі у рамках ініціативи «20-20-20 до 2020 року. Наразі нові учасники зобов'язалися зменшити викиди вуглекислого газу щонайменше на 30% до 2030 року та запровадити комплексний підхід для вирішення проблем, пов'язаних зі пом'якшенням впливу змін клімату та адаптацією до них. З огляду

на надзвичайну важливість розв'язання цього виклику, Чернівецька міська територіальна громада долучилася до Угоди мерів – ініціативи Європейської Комісії, метою якої є згуртування європейських місцевих органів влади у добровільне об'єднання для спільної протидії глобальному потеплінню. Підписавши цю угоду, Чернівецька МТГ встановила за ціль зменшити власні викиди CO₂ щонайменше на 30% до 2030 року, підтримуючи, таким чином, розвиток екологічно-спрямованої економіки та поліпшення якості життя.

Одним із завдань, окреслених в межах підписаної «Угоди мерів» та задля досягнення заявлених цілей, розробляється відповідний стратегічний документ «План дій сталого енергетичного розвитку та клімату Чернівецької МТГ на період до 2030 р.», який буде орієнтиром для планування енергетичної політики громади та служитиме настановою для визначення пріоритетів і заходів, спрямованих на процеси енергозбереження. Загалом, «План дій сталого енергетичного розвитку та клімату Чернівецької МТГ на період до 2030 р.» ілюструє, як саме можуть бути досягнуті цілі щодо скорочення викидів CO₂ [1].

Задля ефективного досягнення визначених цілей Чернівецької МТГ Департаментом соціально-економічного розвитку та стратегічного планування Чернівецької міської ради було здійснено низку заходів. 31 липня 2014 року рішенням 53 сесії VI скликання Чернівецької міської ради, місто Чернівці долучилося до кола підписантів «Угоди мерів». 31 липня 2015 року рішенням 66 сесії VI скликання Чернівецької міської ради схвалено План дій сталого енергетичного розвитку м. Чернівці на 2015-2020 роки. У цьому контексті також працювали й науковці Чернівецького торговельно-економічного інституту та університету ім. Ю. Федьковича [1]. 7 жовтня 2021 року рішенням 10 сесії VIII скликання Чернівецької міської ради Чернівецька міська громада приєдналась, шляхом підписання Угоди, до нової Європейської ініціативи «Угода мерів по клімату та енергії». 27 квітня 2023 року рішенням 32 сесії VIII скликання Чернівецької міської ради затверджено План дій сталого енергетичного розвитку та клімату Чернівецької міської територіальної громади до 2030 року.

Разом із цим Департаментом соціально-економічного розвитку та стратегічного планування Чернівецької міської ради було започатковано та запропоновано долучитися до поширення основних засад «Плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату Чернівецької МТГ на період до 2030 р.» та виховання екологічної свідомості в молоді навчальним закладам усіх освітніх програм громади. Вагомою та водночас непростю місією в цьому контексті стали неспеціалізовані навчальні заклади, де екологічні аспекти в освітній компоненті відображаються опосередковано.

Зокрема, начальник відділу енергоефективності та кліматичної політики департаменту соціально-економічного розвитку та стратегічного планування Чернівецької міської ради Марина Драніченко з метою популяризації питань енергоефективності, підвищення обізнаності про сталу енергетику, протидії змінам клімату, збереження довкілля запропонувала провести загальноміський захід «Дні сталої енергії», до якої долучився також Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ. Враховуючи загалом спрямованість навчального закладу на підготовку фахівців сфери послуг, цю місію вирішили організувати та пропагувати через діяльність туристичного клубу «Плай», який об'єднує студентів та викладачів усіх спеціальностей ще з часів його створення в 2014 році. Саме завдяки основній місії його створення та значним його досягненням у минулому вдалося ефективно реалізувати й природоохоронні екологічні нинішні завдання як частини «Днів сталої енергії» [3].

Вже сьогодні студенти за сприяння туристичного клубу заслухали лекцію «Зелене відновлення – рівні можливості для кожного». За час заходу студенти ознайомилися з формами та видами зеленого відновлення, що сприяють забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян у процесі сталого розвитку. Окрему вагому частину зустрічі лекторка зосредила на реалізованих проєктах сталого розвитку Чернівецької громади у формі обговорення, дискусій та проблемного навчання через «мозковий штурм». Зокрема обґрунтувала техніко-економічні показники пріоритетних проєктів, економічні вигоди та екологічні переваги про встановлення сонячних електростанцій для об'єктів КП

«Чернівціводоканал», будівництва сонячних електрогенеруючих станцій (резервного джерела живлення) на території КНП «Центральна міська клінічна лікарня», будівництво енергетично-екологічного комплексу на очисних спорудах каналізації «Магала» в Чернівецькій МТГ.

У травні 2025 року керівник туристичного клубу «Плай», старший викладач кафедри харчових технологій, готельно-ресторанного і туристичного сервісу Олександр Крецький і доцент цієї ж кафедри Роман Гищук провели для студентів всіх спеціальностей інституту еко-екскурсію з елементами екологічної лекції «Екосистеми Чернівецької височини: вплив на формування екології міста та особливості їх збереження і охорони» на г. Цецино. В ході екскурсії студенти ознайомилися з видовим складом лісів на височині, типовою фауною в рекреаційно-відпочинковій локації «Панорама-CV». Екскурсантам було роз'яснено чинники формування локального мікроклімату, продемонстровані інші рекреаційні осередки, пункти, центри, які входять до цілісної природно-антропогенної системи міста, та їхній потенціал і вплив на особливості сталого розвитку громади та Чернівців зокрема. Силами учасників туристичного клубу було здійснено прибирання прилеглої території та проведено майстер-клас керівниками клубу із сортування сміття біля корпусу інституту.

Інший захід було реалізовано на території Національного природного парку «Синьогора» на тему «Вплив гірських екосистем долин основних річок на сталий розвиток територіальних громад у басейні Дністра». В ході екскурсії студенти ознайомилися із формуванням екологічних умов та чинників долин основних річок, які впливають на сталий розвиток та екологічну безпеку й зміну клімату громад міст і містечок у басейні Дністра.

Зокрема, на території еколого-освітньої стежки «Мандруємо парком» НПП «Синьогора» екскурсанти відвідали заповідну зону, регульованої та стаціонарної рекреації, де оглянули природоохоронні об'єкти науково-дослідного розсадника, оздоровчо-лікувальний комплекс, вольєри з типовою фауною екосистем Центральних Горган. Окремою особливою точкою на

маршруті була станція «Водойми та їхні жителі», де екскурсантам було продемонстровано методику визначення якості води за наявними біорізноманіттям, яка застосовується в Україні на основі стандартів країн ЄС. Також студенти також мали можливість відвідати інтерактивний парк-музей історії Землі «UNDERHILL» в с. Підгір'я Богородчанської селищної громади. Тут вони ознайомилися з типовою фауною усього Передкарпаття епохи дольодовикового зледеніння й причини зміни під його впливом в нашому краї клімату та екосистем сьогодення.

На найближчу перспективу ще заплановані силами туристичного клубу «Плай» еко-екскурсії «Вплив гірських екосистем долин основних річок на сталий розвиток територіальних громад Чернівецької, Івано-Франківської та Закарпатської областей» і «Еко-стежки Карпатського Національного природного парку як чинники екологічного виховання та формування екологічної свідомості студентської молоді».

Список використаних джерел

1. План дій сталого енергетичного розвитку та клімату Чернівецької міської територіальної громади до 2030 року. URL: https://www.city.cv.ua/storage/files/1_%D0%9F%D0%94%D0%A1%D0%A0%D0%9A%2011.04.pdf (дата перегляду 17.05.2025)
2. Гищук Р.М., Круль Г.Я. Демографічна оцінка ландшафтів верхнього Прута для потреб рекреаційно-туристичної діяльності. Друга Міжнародна наукова конференція «Рельєф і клімат» (м. Чернівці, 26-28 вересня). Чернівці: ЧНУ, 2018. С.59-61
3. Туристичний клуб ЧТЕІ ДТЕУ «ПЛАЙ». URL: http://chite.edu.ua/sport_plaj/ (дата перегляду 17.05.2025)

УДК 373.3:37.015.11+57.081.1

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Головко Ю. С., здобувачка освіти, магістрантка, факультет історії та міжнародних
Староста В. І., доктор пед. наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої
школи,
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»,

Сучасний світ стоїть перед обличчям безпрецедентних екологічних викликів, які вимагають від людства негайних та рішучих дій. Від глобальних

змін клімату до виснаження природних ресурсів – усі ці проблеми диктують нагальну потребу в екологізації сучасної освіти на всіх її рівнях. Наприклад, дослідники [1, 3, 4] та інші звертають увагу на екологічну складову підготовки майбутніх фахівців у вищій школі, оскільки вони «несуть в сучасному українському суспільстві та в світі в цілому важливу соціокультурну місію, адже від їх подальшої діяльності залежатимуть долі громад, регіонів, міст, територій тощо» [1, с. 149]. Формування екологічної свідомості та культури, а також здатності до відповідальної поведінки у природному та соціальному середовищі є однією з найважливіших місій закладів освіти сьогодні. У цьому контексті, з нашого погляду, особливого значення набуває роль історичної та громадянської освіти, яка, на перший погляд, може здаватися далекою від екологічної проблематики. Проте, саме ця освітня галузь сучасної школи має унікальний потенціал для розвитку екологічної компетентності учнів через призму минулого досвіду людства та розуміння механізмів функціонування сучасного суспільства. Вивчення історичних наслідків нераціонального природокористування та громадянська відповідальність за збереження довкілля є ключовими для виховання відповідальних громадян, здатних до сталого розвитку.

Таким чином, актуальним об'єктом дослідження стає розвиток екологічної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти засобами історичної та громадянської освіти. Для підготовки даного повідомлення нами використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) під час аналізу наукової літератури; емпіричні методи: вивчення досвіду вчителів та педагогічне спостереження за навчально-виховним процесом на уроках історії, громадянської освіти з метою виявлення існуючих практик розвитку екологічної компетентності; з'ясування ставлення учнів до екологічних проблем; аналіз продуктів навчальної діяльності учнів (реферати, проєкти, есе, доповіді на екологічну тематику) для оцінки рівня сформованості екологічної компетентності тощо.

Дослідження показує, що розвиток екологічної компетентності учнів на уроках історії та громадянської освіти відбувається не шляхом прямого викладу екологічних знань, а через інтеграцію екологічних аспектів у традиційний тематичний зміст. Це передбачає «усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства» [2].

Розглянемо деякі шляхи реалізації цього підходу на основі аналізу нормативно-правової інформації [2], сучасних підручників, шкільної практики та педагогічного досвіду вчителів історії та громадянської освіти, а також огляду праць дослідників (Л. Большак [1], І. Коренева [3], Т. Саєнко [4] та інших джерел. На уроках історії екологічна компетентність може розвиватись через: аналіз історичних прикладів взаємодії суспільства та природи (наприклад, як різні цивілізації та народи використовували природні ресурси, які наслідки це мало для довкілля та самого суспільства – виснаження ґрунтів в античні часи, вирубка лісів у Середньовіччі, вплив промислової революції на забруднення повітря та води); дослідження екологічних катастроф минулого (катастрофа на Чорнобильській АЕС тощо); вивчення ролі видатних особистостей та рухів у захисті природи і т.п. На уроках громадянської освіти вважаємо, що увагу потрібно спрямувати на сучасні виклики та роль громадянина у їх подоланні: обговорення глобальних екологічних проблем; вивчення законодавства України у сфері охорони довкілля; проведення дискусій та дебатів на екологічну тематику; організація проєктної діяльності.

Таким чином, інтеграція екологічних аспектів у викладання історії та громадянської освіти не лише збагачує зміст цих дисциплін, а й сприяє формуванню у школярів системного погляду на взаємозв'язок суспільства та природи, виховує активну громадянську позицію та формує готовність до відповідального екологічного вибору у повсякденному житті. У подальших

дослідженнях варто проаналізувати шкільну практику реалізації зазначених підходів, а також долучити до їх використання сучасні цифрові інструменти.

Список використаних джерел

1. Большак Л.І. Екологізація освіти як соціальна потреба сучасного суспільства. Дис. на здобут. наук.ступ. канд. філософ.наук. Київ, 2012. 187 с. URL:https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41657/Bolshak_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.05.2025).

2. Державний стандарт базової середньої освіти. Затв. Постановою КМ України від 30 вересня 2020 р. № 898 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 972 від 30.08.2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 20.05.2025).

3. Коренева І.М. Феномен «освіта для сталого розвитку»: сутність та сучасні особливості концепту. *Український педагогічний журнал*. 2018. Вип. 2. С. 113-123. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/download/495/425> (дата звернення: 20.05.2025).

4. Саєнко Тетяна. Екологічна освіта - основа екобезпеки та сталого розвитку. *Вища освіта України*. 2020. Вип. 2. С. 30-36. URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/download/145/115> (дата звернення: 20.05.2025).

УДК 504.06:37.091.3(477)

ЕКОЛОГІЧНІ ХАБИ ТА ПРОСТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ЇХ ОСВІТНЯ ФУНКЦІЯ ДО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ росії В УКРАЇНУ ТА ПІСЛЯ

Груздова В. О. еколог

Всеукраїнська екологічна ліга, м. Харків

Колошко Ю. В. викладач кафедри охорони праці та екологічної безпеки
Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Екологічні хаби та простори сталого розвитку за останнє десятиліття стали ключовими елементами трансформації екологічної свідомості українського суспільства. Вони слугували платформами для неформальної освіти, активізму, інновацій та міжсекторальної взаємодії. До початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року ці хаби активно розвивались у великих містах і регіональних центрах, сприяючи

популяризації цілей сталого розвитку, екологічного мислення та залученню молоді до екологічної діяльності.

Однак війна суттєво змінила екосистему громадського сектору. Частина екопросторів була зруйнована або втратила ресурси для діяльності, а інша – трансформувалась і адаптувалась до нових викликів, зокрема до гуманітарної місії, екопросвіти в умовах криз, відновлення екологічної інфраструктури тощо. У цьому контексті важливо проаналізувати зміни у функціонуванні екологічних хабів та їхню освітню функцію до і після вторгнення.

Об'єктом дослідження є: Екологічні хаби, простори сталого розвитку та екоініціативи в Україні, зокрема у містах Київ, Львів, Харків, Дніпро, Одеса, а також у громадах, які прийняли внутрішньо переміщених осіб.

Предметом дослідження є освітня функція екологічних хабів (проведення тренінгів, лекцій, воркшопів, інтерактивних заходів, шкільних програм, ініціатив з екопросвіти).

Методами дослідження є:

1. Контент-аналіз інформаційних джерел (звіти громадських організацій, сайтів, соціальних мереж);
2. Інтерв'ювання представників екопросторів та їх бенефіціарів;
3. Порівняльний аналіз діяльності хабів до і після початку повномасштабного вторгнення;
4. Спостереження за активністю хабів онлайн (2020-2024 рр.).

Результатами дослідження є:

До повномасштабного вторгнення (до лютого 2022):

- Активний розвиток екологічних хабів, особливо за підтримки міжнародних донорів (USAID, UNDP, GIZ тощо).
- Створення сталих екопросторів у межах громадських організацій або у співпраці з муніципалітетами: наприклад, EcoHub Lviv, Зелена школа Київ, Kharkiv Zero Waste.

- Проведення масових подій (Екодні, Пластик-Free July, Дні Землі, фестивалі), які охоплювали десятки тисяч людей щороку.
- Освітні програми для школярів, студентів, молоді, підприємців: тренінги з сортування, майстер-класи з апсайклінгу, просування свідомого споживання.

Після початку повномасштабної війни (з лютого 2022):

- Часткова зупинка роботи або евакуація персоналу екопросторів із зон бойових дій (Харків, Миколаїв, Маріуполь).
- Переорієнтація функцій: допомога ВПО, забезпечення базовими ресурсами, психологічна підтримка, гуманітарна логістика.
- Нові освітні напрями: екопросвіта в контексті війни – як впливає екологічне забруднення на здоров'я, роль зеленого відновлення, мінна безпека, екологічна адаптація громад.
- Онлайн-заходи, які стали основним інструментом збереження аудиторії: вебінари, відеоуроки, інтерактивні платформи, мобільні застосунки (наприклад, EcolabUA).

Попри військові умови, багато екопросторів не припинили існування, а змогли трансформувати свою діяльність, інтегрувавши екологічну освіту у сферу соціальної підтримки та реабілітації.

З одного боку, знизився рівень масової присутності громадян у фізичних просторах хабів, але з іншого – посилилась гнучкість і цільова спрямованість роботи. Теми, які стали ключовими:

- Екологічна безпека під час війни.
- Утилізація небезпечних відходів (медичних, відходи війни).
- Відновлення екологічної грамотності в громадах після руйнувань.
- Розвиток культури сталого відновлення (реюз, реконструкція з екоматеріалів, зелена енергетика).

Також варто зазначити, що молодь та внутрішньо переміщені особи стали новими основними аудиторіями для екологічних хабів.

Отже, можна стверджувати, що екологічні хаби та простори сталого розвитку суттєво трансформувалися під впливом війни, однак продовжують динамічно адаптуватися до нових умов. Їхнє значення в процесі відбудови України на принципах сталого розвитку неухильно зростає, що потребує цілеспрямованої та довгострокової підтримки з боку держави й міжнародної спільноти.

Перспективами подальших розробок:

- Інституціалізація екологічних хабів у системі місцевого самоврядування через політики сталого розвитку громад: Подальший розвиток екологічної політики на рівні громад вимагає створення інституційно закріплених екологічних хабів, що функціонують як центри аналітики, громадської участі, впровадження проєктів та освітніх ініціатив. Такі хаби можуть діяти на базі центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів), бібліотек, молодіжних просторів чи будинків культури.

У майбутньому можливе формування асоціації екологічних хабів України для обміну досвідом, адвокації та координації дій.

- Створення освітніх модулів з екологічної грамотності для дітей та молоді у громадах, що постраждали від війни: Окрему увагу слід приділити екопросвітницьким програмам для молоді, особливо у громадах, які зазнали воєнної агресії. Освіта в таких громадах має виконувати не лише навчальну, а й психосоціальну функцію, сприяти адаптації, реінтеграції, формуванню нових моделей мислення.

- Залучення міжнародних фондів для створення мережі мобільних екологічних просторів у віддалених і зруйнованих громадах: Мобільні екопростори – це пересувні модулі або намети, що можуть оперативно доставлятися у села та малі громади, які залишилися без інфраструктури через війну. Їхня мета – забезпечити базовий рівень екоосвіти, екомоніторингу, консультацій та комунікації з громадськістю.

- Дослідження ролі екопросвіти у процесах післявоєнної реінтеграції та побудови культури миру через довкілля: Екологічна просвіта

може стати інструментом соціального згуртування, формування відповідальності та взаємодії в постконфліктних громадах. Збереження природи, відновлення лісів, водойм і територій, очищення від сміття та небезпечних предметів сприяє об'єднанню людей навколо спільної мети – відбудови та зцілення.

УДК 346.3

ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА: ЯК ВОНИ ВПЛИВАЮТЬ НА СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дембицька А. С. здобувач вищої освіти
Карпенко Р. В. кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Принципи екологічного права становлять системне ядро правового регулювання екологічних відносин. Вони є узагальненими положеннями, що відображають основоположні ідеї та цінності, на яких ґрунтується нормативне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. Ці принципи закладені в екологічному законодавстві України, відповідають загально-правовим засадам і орієнтовані на реалізацію цілей екологічної політики держави. Їх головне призначення — забезпечити баланс між інтересами суспільства, економіки та природного середовища шляхом впровадження гармонійної правової моделі взаємодії людини і природи.

Визначальним є принцип гармонійної взаємодії суспільства і природи, який передбачає необхідність досягнення екологічної рівноваги в процесі соціально-економічного розвитку. Цей принцип лежить в основі формування низки інших, зокрема — правового забезпечення раціонального використання природних ресурсів, екологічної безпеки, охорони навколишнього середовища та збереження біорізноманіття. Він реалізується через систему норм, що регламентують використання ресурсів, стимулювання природоохоронної діяльності та юридичну відповідальність за шкоду довкіллю [1, с. 97].

До загальноюридичних принципів екологічного права належать:

- гуманізм, який акцентує на пріоритетності захисту життя, здоров'я та гідності людини в екологічних правовідносинах;
- соціальна справедливість, яка гарантує рівне право кожного на безпечне довкілля та захист від дискримінації у доступі до природних ресурсів;
- інтернаціоналізм, що втілюється в нормах міжнародного екологічного співробітництва, експорті/імпорті екологічно небезпечної продукції, транскордонному забрудненні;
- гласність і демократизм, які забезпечують участь громадян в ухваленні екологічно значимих рішень;
- юридична відповідальність та стимули, які передбачають санкції за порушення екологічного законодавства, а також заходи заохочення екологічно відповідального поведіння [2, с. 25].

Принцип цільового використання екологічних об'єктів забезпечує дотримання встановленого функціонального призначення ресурсів, недопущення їх використання всупереч екологічному режиму. Принцип оптимального поєднання екологічних та економічних інтересів дозволяє гармонізувати розвиток економіки без шкоди довкіллю. Принцип екологічних стандартів гарантує уніфіковані вимоги до якості природного середовища та визначає межі допустимого впливу. Нарешті, принцип платності природокористування слугує засобом економічного впливу, стимулюючи раціональне використання ресурсів [3, с. 8].

Таким чином, принципи екологічного права виступають правовим орієнтиром у формуванні й застосуванні норм, що регулюють екологічні відносини. Вони є інструментом досягнення сталого розвитку, забезпечення екологічної безпеки та збереження природного середовища для майбутніх поколінь. Реалізація цих принципів потребує не лише ефективного правового механізму, але й належного рівня екологічної культури, міжгалузевої взаємодії та міжнародної співпраці.

Висновуючи, слід зазначити, що принципи екологічного права є фундаментальними засадами, на яких ґрунтується правове регулювання екологічних відносин. Вони забезпечують єдність і системність екологічного законодавства, спрямовують розвиток національної екологічної політики та визначають механізми досягнення екологічної безпеки. Сукупність загально- та спеціально-юридичних принципів, таких як гуманізм, соціальна справедливість, пріоритет екологічної безпеки, цільове використання природних об'єктів, превентивність та інші, відображає прагнення до гармонійної взаємодії суспільства і природи, збереження довкілля та сталого розвитку. Ефективна реалізація цих принципів потребує належного нормативного закріплення, дієвих інституційних механізмів та екологічної свідомості суспільства.

Список використаних джерел

1. Каленський А.А. Принципи розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2022. С. 233-238.
2. Краснова М.В. Екологічне право України. Загальна частина. 2021. С. 86
3. Краснова М.В. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти. 2021. С. 97

УДК 582.681.2:581.9:372.8

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНТРОДУКЦІЇ МАГНОЛІЙ ЯК НАПРЯМОК НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

Календарь О.С., учитель Криворудського ліцею Семенівської селищної ради
Кременчуцького району Полтавської області

Люди зацікавилися магноліями кілька століть тому. Увагу привертали великі квіти рожевого, білого, пурпурового кольорів, незвичне листя та яскраво забарвлені плоди. Магнолії із природніх умов висаджували біля храмів, в імператорських та ботанічних садах.

До 1962 року вважалося неможливим вирощувати ці рослини у природній зоні Полтавщини. Перша магнолія, що вирощена у Криворудському дендропарку, відкрила початок посадок цих красунь у Полтавській області. На

сучасному етапі дендрологи мають велику різноманітність гібридів, форм, сортів магнолій, що робить їх досить популярними в озелененні. Великі рожеві квіти, раннє квітування, красивий габітус привертають увагу відвідувачів Криворудського дендропарку. Цей рік Криворудському дендропарку – 65 років від заснування. Наша *Magnolia Kobus* – ровесниця першим насадженням, свідок закладання алеї, композицій, створення колекцій.

Інтродукція магнолій все ще залишається складним кропітким процесом. Необхідно враховувати якість посадкового матеріалу, правильний полив, кислотність ґрунту, притінення, збереження від примерзання, захист від шкідників, вчасне підживлення. Тому, вивчення інтродукції магнолій є вдалим засобом долучити учнівство до науково-дослідницької роботи.

Шкільне товариство ТО «Друзі природи» це різновікова група дітей, що активно допомагає доглядати за рослинами парку та проводить дослідження.

Учениця Криворудського ліцею Демешко Єлизавета більше 5 років працює у ТО «Друзі природи». Зацікавлено вивчала рослинний світ дендропарку, тому ми актуалізували проблему із вирощуванням магнолій щоб визначити особливості їх вирощування.

Робота виконувалася поетапно: вивчено історію спроб посадок магнолій, проаналізовано природні умови території парку, підібрано перелік магнолій, що мають походження із територій зі схожими кліматичними умовами. Також, продовжено та уточнено моніторинг життєздатності цих рослин. Проведено лабораторні дослідження ґрунту під магноліями. Визначено доцільні агротехнічні заходи, що покращили виживання саджанців. Практична цінність роботи полягала в тому, що ученицею не тільки вивчено проблему теоретично а й перевірено практично: рослини пересаджено, налагоджено полив, регулярним мульчуванням підкислюється ґрунт, забезпечується захист на зиму. Після проведених «правильних» агрозаходів колекція магнолій збільшилася, стан рослин покращав, прирости пагонів є щорічно.

Демешко Єлизавета з результатами роботи виступала на Всеукраїнській учнівській екологічній конференції «Вивчати, щоб зберегти», присвячена

дослідженням у галузі природничих наук, яка проходила 30 листопада 2023 року у КЗ «Чернігівський обласний науковий ліцей» та Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні та прикладні аспекти вивчення, збереження та збагачення фіторізноманіття у науково-дослідних установах та навчальних закладах України» (присвячена 10-річчю Хорольського ботанічного саду від дати офіційного відкриття), яка відбулася 12 жовтня 2023 р. У 2023 - 2024 н. році представлено роботу на олімпіаді з екології (2 місце на II етапі) та, у 2025 році наукове дослідження захищено на конкурсі МАН Полтавщини (II місце).

Чим цінна така дослідницька робота з педагогічної точки зору? Це широкий спектр розвитку в учнів екологічної компетентності та компетентності у галузі природничих наук, це навички розв'язувати проблеми, оцінювати ризики, приймати рішення, виявляти ініціативність, проводити спостереження, вимірювання, проводити експеримент, тощо.

За час дослідження інтродукції магнолій, учнівство долучилося до наукової та практичної роботи. Ми навчилися визначати приріст рослин, відповідність розвитку рослин фенологічним фазам, оцінювати враження магнолій шкідниками та хворобами, визначати кислотність та якість ґрунту, вираховувати індекс інтродукції рослин за шкалою Сідневої – Лапіна та інші методи, що використовуються у дослідженнях. Учасники ТО «Друзі природи» навчалися саджати деревні рослини, мульчувати, проводити відповідний полив, вкривати на зиму, боротися з шкідниками та хворобами. Також, важливо, що така робота виховує у дітей відчуття спорідненості з природою, розуміння процесів життя у довкіллі, естетичну насолоду від краси світу, уміння берегти «де стоїш, де живеш».

Дослідження інтродукції магнолій у Криворудському дендропарку не є єдиним чи останнім дослідженням. Ми продовжуємо доглядати екзотичні рослини парку. Вирощуємо саджанці, збираємо насіння для лісових господарств, визначаємо видовий склад комах, птахів, мохів, грибів. Роботи багато, та це лише вдала нагода розвиватися та навчатися.

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Карпенко Р. В. кандидат юридичних наук, доцент
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Одним із ключових елементів правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища є закріплення конституційного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Це право визначене статтею 50 Конституції України та деталізується у спеціальному законодавстві. Воно гарантує можливість проживати у такому природному середовищі, яке не створює ризиків для здоров'я людини, забезпечує задоволення її життєвих потреб та зобов'язує державу і суб'єктів господарювання дотримуватись норм екологічної безпеки. Сутність цього права полягає у низці юридичних можливостей: право на проживання у середовищі, що відповідає вимогам екологічної безпеки; право звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування з вимогою усунення порушень екологічного законодавства; право вимагати дотримання екологічних норм іншими особами; а також право на судовий захист у разі порушення.

Важливою складовою реалізації цього права є інститут відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення екологічного законодавства. Така шкода може стосуватись як здоров'я громадянина, так і його майнових інтересів. Відповідно до чинного законодавства України, шкода підлягає повному відшкодуванню. Це охоплює компенсацію витрат на лікування, відшкодування втраченої працездатності, недоотриманих прибутків, а також витрат на відновлення природного середовища до придатного для використання стану. Компенсація може здійснюватись через оформлення листка непрацездатності, встановлення інвалідності, призначення соціально-економічних пільг, страхування ризиків та за рішенням суду. Особливу відповідальність за заподіяну шкоду несуть власники джерел підвищеної

екологічної небезпеки, якщо вони не доведуть, що шкода настала з незалежних від них причин [1, с. 86].

Окреме значення у сфері екологічної безпеки має правовий режим екологічної інформації. Законодавство України визнає за громадянами право на вільний доступ до екологічної інформації, яка охоплює широкий спектр відомостей про стан довкілля: стан землі, вод, повітря, лісів, флори та фауни, рівень забруднення, наявність шкідливих факторів, загрозу надзвичайних ситуацій, екологічні прогнози та стратегії, державні програми, витрати на охорону природи тощо. Відповідно до статті 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», така інформація може надаватись у письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій формі. Джерелами цієї інформації виступають державні кадастри, моніторингові системи, бази даних, реєстри, звітність уповноважених органів, а також громадські організації [2, с. 15]. Контроль і нагляд у сфері охорони навколишнього природного середовища є інструментами забезпечення реалізації екологічного законодавства. Згідно зі статтями 34–35 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», контрольні функції покладено на центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у цій сфері. Крім того, виконавчі органи місцевого самоврядування також здійснюють екологічний контроль. Завданням цього контролю є недопущення порушень екологічного законодавства усіма суб'єктами — як фізичними, так і юридичними особами, незалежно від форм власності та підпорядкування [3, с. 9].

Право громадян на безпечне довкілля є важливою складовою системи екологічної безпеки України. Його реалізація передбачає як гарантування доступу до екологічної інформації, так і можливість захисту прав через суд або інші законні механізми. Ефективність такого захисту залежить від взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, громадськості та суб'єктів господарювання, що повинні діяти у межах екологічного законодавства. Особливого значення набуває доступ громадян до екологічної інформації як засобу громадського контролю за станом довкілля та діяльністю

суб'єктів господарювання. Відкритість і достовірність екологічної інформації є запорукою ефективного реагування на екологічні загрози та основою для прийняття зважених управлінських рішень.

Отже, забезпечення права на безпечне довкілля потребує системного підходу, в якому мають взаємодіяти правові, інституційні та інформаційні інструменти, а також відповідальність усіх учасників екологічного правовідносин. Подальший розвиток законодавства у цій сфері має бути спрямований на удосконалення механізмів реалізації права, підвищення ефективності контролю та посилення гарантій його судового захисту.

Список використаних джерел

1. Голов О. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. 2024. С. 97
2. Денисенко К. В. Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. С. 323-327.
3. Корольова В. В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. Legal Bulletin 2022. С. 37-41.

УДК 372.857

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ТЕХНОГЕННОГО РЕГІОНУ

Люльченко О.Г., вчитель біології
Комунальний заклад освіти «Криворізький ліцей «Джерело» Дніпропетровської
обласної ради»

Формування екологічного світогляду є важливою складовою шкільної освіти та набуває особливого значення в умовах глобальних змін довкілля. У процесі вивчення курсу «Біологія та екологія» у 10–11 класах доцільним є застосування дослідницького підходу до пізнання та впровадження структурованого наукового методу. Системна реалізація принципів наукового мислення в шкільному курсі біології та екології сприяє формуванню самостійного, виваженого та критичного погляду на природні явища.

У сучасному освітньому просторі важливим завданням є виявлення, підтримка та розвиток обдарованих дітей. Однією з ефективних форм такої роботи є залучення учнів до науково-дослідної діяльності. Це формує екологічну свідомість, оскільки сучасна екологічна освіта передбачає не просто передачу знань про природу, а й формування відповідального ставлення до довкілля, готовності до практичних дій щодо його збереження.

Так, у ліцеї «Джерело» протягом 2023–2025 років за тісної співпраці з науковцями Криворізького ботанічного саду НАН України підготовлено чотири науково-дослідницькі проєкти, які посіли призові місця у II етапі конкурсу-захисту наукових робіт учнів – членів МАН України.

Наукова робота Ольги Романенко «Формування трав'яної рослинності на старовікових відвалах Криворіжжя: структурний та созологічний аспекти» (науковий керівник Красова О.О.) була виконана в 2023 році в ході опрацювання матеріалів щодо спонтанного трав'яного заростання чотирьох відвалів у Тернівському районі Кривого Рогу. Проведені дослідження дозволили зробити висновок про те, що процес формування і подальший розвиток рослинного покриву на відвалах Криворіжжя відбувається переважно у зональному (степовому) напрямку. Флористичний склад трав'яних угруповань чотирьох старовікових залізрудних відвалів представлений 113 видами вищих судинних рослин із 88 родів та 29 родин. Абсолютну перевагу у спектрі ценоморф мають степанти (61,1 %); досить вагомою є і частка петрофантів (12,4 %). Аутфітосозологічний аналіз виявив, що раритетну фракцію флори старовікових відвалів складають 10 видів. В ракурсі синфітосозологічної цінності 5 ценоструктур відвалів можливо вважати аналогами п'яти асоціацій природної рослинності, які включені до «Зеленої книги України».

Продовженням ботанічних досліджень О. Романенко стала написана в 2024 році робота «Трав'яні адвентивні види на залізрудних відвалах Кривбасу» (науковий керівник Люльченко О.Г.). Розповсюдження трав'яних адвентивних видів вивчалася нею на дев'яти модельних відвалах регіону.

З'ясовано, що група трав'яних адвентів складається із 45 видів, які належать до 43 родів та 19 родин. за способом занесення переважну більшість становлять аколотофіти; за часом занесення майже половину видів (44,5 %) складають археофіти. У складі трав'яних адвентів виділена інвазійна фракція, до якої віднесено 29 видів. Серед заносних видів є і созологічно цінні – *Crambe pontica* Steven ex Rupr. та *Astrodaucus littoralis* (M. Bieb.) Drude, включені до «Червоної книги України».

Робота Дмитра Сичова «Динаміка спонтанних деревно-чагарникових угруповань на різноякісних субстратах залізорудних відвалів Криворіжжя» (науковий керівник Красова О.О.; рік виконання – 2024) є доволі оригінальною науковою розробкою, оскільки сукцесіям трав'яної рослинності в техногенних екотопах приділялася значна увага дослідників, а питання динаміки деревно-чагарникових фітоценозів на відвалах Криворіжжя практично не розглядалися.

Дослідження проводились на тест-полігонах 12-ти відвалів, відсипаних кристалічними та карбонатними гірськими породами. Встановлено, що хід сукцесії деревно-чагарникової рослинності відповідає типу складних автогенних, процес починається з моделі сприяння. Також сформульовано прогностні тренди сукцесійного розвитку деревно-чагарникових угруповань. Перший полягає у зменшенні видового різноманіття дерев і збільшення різноманітності кущів на часовому градієнті. Другий – у підвищенні участі у відвальних деревно-чагарникових угрупованнях сосни кримської.

Науково-дослідницька робота Яни Марченко «Синантропізація флори ландшафтного заказника «Балка Північна Червона» (науковий керівник Красова О.О.; рік виконання – 2025) мала на меті виявити особливості сучасного стану та специфіку процесів апофітізації і адвентизації флори ландшафтного заказника загальнодержавного значення. В ході роботи з'ясовано, що одним із головних чинників трансформації рослинного покриву об'єкту природно-заповідного фонду є потужне рекреаційне навантаження, тому нагальною необхідністю є організація контролю за проведенням тут масових туристичних і спортивних заходів.

Представлені науково-дослідницькі роботи мають актуальність у контексті вивчення можливостей оптимізації техногенних ландшафтів Кривбасу та збереження фіторізноманіття регіону. Залучення учнів до наукових досліджень на базі місцевих екосистем сприяє усвідомленню власної відповідальності за стан довкілля, формує елементи громадянської зрілості та екологічної етики.

Описані наукові роботи є прикладом успішної освітньої практики та внеском у дослідження і збереження екологічної рівноваги техногенно трансформованих ландшафтів Криворіжжя. Вони підтверджують ефективність міжсекторальної взаємодії освіти і науки, а також демонструють значний потенціал учнівської молоді як майбутніх активних учасників післявоєнного відродження регіону.

УДК 37.033; 37.016:502/504

УРОКИ ЕМПАТІЇ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛЕЙ І ЗНАЧЕНЬ

Панасюк С.І. учитель хімії та біології, I категорія Комунальний заклад освіти «Криворізький ліцей «Джерело» Дніпропетровської обласної ради»

Основна мета уроків екологічного спрямування, не просто надати інформацію стосовно основних понять, а створити умови, де дитина зможе поспівчувати, проявити емоційну емпатію. Дуже важливо провести все це в ігровій формі, з дружньою атмосферою. Це допоможе учням заглибитися у питання. Основне завдання уроку - це створити умови для екологічного мислення. Дитина має почати думати екологічно під час виконання завдання.

Об'єктом дослідження є формування екологічного мислення у дітей шкільного віку через використання уроків емпатії, зокрема шляхом переосмислення ролі так званих «шкідників» у природі.

Основними методами впровадження є заохочення учнів до рольових ігор, які допомагають зрозуміти їхню біологічну роль. Створення дружньої атмосфери для вільного висловлення емоцій та різних поглядів. Стимулювання самостійного пошуку інформації про користь «шкідників». Застосування

артистичної та гумористичної подачі матеріалу для розслаблення та активізації. Проведення дискусії, після виступів для закріплення усвідомлення цінності життя та важливості екологічного мислення.

Для формування екологічного мислення в учнів важливо створити умови для їхнього зв'язку з довкіллям. Необхідно пояснити, що ми – частина природи, і руйнування екосистем негативно впливає на всіх. Це розуміння має стати автоматичним для майбутніх поколінь.

Люди здатні до емпатії, а це сильний механізм впливу. Ми співчуваємо, радіємо, сумуємо з оточуючими нас людьми і подіями. Потрібно використати саме цей механізм при розмові про довкілля. В стані навколишнього середовища багато проблем, потрібно звернути увагу учнів на ці проблеми і вивести їх з ними «лоб в лоб». Важливо дати змогу дітям подивитися на питання природоохорони під іншим кутом.

Основним є емоційна розгрузка. Можливість вжитися в роль маленької комахки, рослинки чи гриба і не просто якогось, а саме шкідника. Адже, зачасту їх знищення можна одразу ж виправдати шкідливістю. Учні часто вагаються, коли їх просять назвати користь «шкідників», адже їхні негативні сторони зазвичай спадають на думку першими, а позитивні якості згадуються значно рідше. Універсальною підказкою для дітей буде те, що шкідники є ланкою в харчовому ланцюзі, а це вже є користь для екосистеми. Адже користь можна вимірювати не лише користь для людини, а в першу чергу для природи і екосистеми в цілому.

Важливо бути з дітьми «на одній хвилі». Намалювати малюнок разом з учнями, хай буде не дуже гарно, але учні це оцінять і не боятимуться показати свої малюнки. Тобто, це їх заспокоїть. Також важливо, наводячи приклад, в нашому випадку вчитель доповідає від імені жука Сонечка, вимовляти все артистично з гумором. Це підвищить дружність обстановки і знизить ризики насміхань і цькувань дітей, які теж будуть доповідати.

Обов'язковим є хвалити дітей за виконану роботу, підказувати, допомагати. Але не занадто, необхідно, щоб учні вміли самотійно

опрацьовувати інформацію і знаходити лише потрібну. Таке завдання також дає змогу розвинути критичне мислення. А говорячи від імені обраного організму, учні можуть краще відчувати свою причетність до цих істот.

Після доповіді усіх учнів, необхідно підсумувати все сказане і обов'язково звернути їх увагу на цінність життя, незалежно від форми, розміру чи вигляду. Наголосити на єдності всього живого. Що одна проблема тягне за собою безліч інших. Після цього всього можна почати обговорення, що є екологічним мисленням, що в нього входить, для чого це потрібно. І звісно, поговорити про міжнародні природоохоронні організації і їх програми. Про важливість їх діяльності і наголосити, що всі програми зводяться до людей, які мають керуватися екологічним мисленням, за для самих себе.

На таких уроках завжди лунає добрий сміх, розкривається артистизм учнів, їх творча натура. Тим паче, поки вони шукають необхідний матеріал, екстренно «пригадують те, що навіть не знали». В таких ситуаціях мозок видає давно закладену інформацію, діти згадують матеріал за попередні роки.

Після такого «перевтілення» діти розслаблені, веселі і чуйні. Вони відкриті до обговорень, вже висловлюються усі, а не тільки кілька активних дітей. Обговорення відбувається швидко і на одній хвилині.

Емпатія та ігрові форми навчання ефективно формують екологічне мислення, залучаючи дітей до довідки. Досвід «шкідників» розширює розуміння природних процесів. Ці методи розвивають критичне мислення, творчість, артистизм та комунікативні навички. Уроки емпатії усвідомлюють єдність з природою та відповідальне ставлення. Постійне використання таких підходів інтегрує екологічне мислення в повсякденне життя.

Список використаних джерел

1. Барна М.М. Екологічна освіта та виховання в сучасній школі: теорія та практика. Київ: Видавництво «Освіта», 2018. 210 с.
2. Заячук Т.М. Формування екологічного мислення учнів засобами інтерактивних технологій. Педагогічна думка. 2020. № 3. С. 45-52.
3. Калужька Л.В. Роль емпатії у формуванні свідомого ставлення до природи. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 147. С. 136-140.

4. Національна стратегія екологічної освіти та виховання в Україні до 2030 року. Затверджено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 844-р.

5. Ткаченко Л.М. Гуманізація освітнього процесу: розвиток творчих здібностей учнів. К.: Видавничий дім «Слово», 2021. 180 с.

УДК 316.4:373.2.034

**БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧАСТИНА ОСВІТНЬОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ПРОЄКТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
МІСТА КРИВОГО РОГУ**

¹Пясецька В. В., здобувач вищої освіти, ЗБХ-21

²Квітко М. О. методист

¹Криворізький державний педагогічний університет

²Комунальний позашкільний заклад освіти ЦДЮТ «Гармонія» КМР, Кривий Ріг

Сьогодні, як ніколи раніше, людство стикається з питанням необхідності зміни свого ставлення до питань соціальної, продовольчої та екологічної безпеки, а також забезпечення належного виховання в освіті нового покоління. У сучасному складному, різноманітному, динамічному, сповненому суперечностей українському суспільстві проблеми безпеки життєдіяльності та безпеки навколишнього середовища набули глобального масштабу. Основою розвитку культури безпеки життєдіяльності у молоді має бути узгоджена взаємодія людини та навколишнього середовища. Кожен повинен розуміти, що лише в безпечному співіснуванні з природним та соціальним середовищем можливий подальший розвиток національного суспільства держави.

Навчально-виховна робота закладу позашкільної освіти в КПНЗ «ДЦЮТ «Гармонія» КМР міста Кривий Ріг є базою проведення ознайомчих та практичних занять, організації позакласної юннатівської, дослідницької, природоохоронної роботи. Дослідницька робота з питань безпеки життєдіяльності є традиційним і завжди новим засобом розвитку пошуково-пізнавальної активності вихованців гуртків різного спрямування, а також

поглиблення знань, удосконалення умінь і навичок, розширення кругозору, формування екологічного світогляду.

Дослідництво на базі гуртків закладу позашкільної освіти ЦДЮТ дає змогу комбінувати різноманітні операції, підходи, спрямовані на організацію пошукової діяльності в напрямку безпечної поведінки вихованців гуртка позашкільної освіти, допомагає керівнику гуртка краще пізнати інтереси своїх вихованців, розкрити їхню різнобічність уподобань, спрямувати їхню професійну орієнтацію.

Методи дослідження питання були – аналітичний, дослідження сучасних фахових джерел з наукових досліджень за визначеною проблемою, проведення тестових опитувань вихованців гуртків природничого спрямування м. Кривого Рогу, опрацювання навчально-методичних матеріалів закладів позашкільної освіти, оцінка досвіду роботи керівників гуртків і вчителів у регіонах Дніпропетровської області [1, 2, 3].

Освітній потенціал проектної технології полягає в можливості набуття учнями цілісних знань, у підвищенні мотивації учнів до отримання додаткової інформації, в оволодінні найважливішими методами наукового пізнання (висунення та обґрунтування ідеї, самостійне формулювання проектних завдань, пошук методу аналізу ситуації тощо), у навичках пошукової та дослідницької роботи, а також рефлексії та інтерпретації результатів.

Сьогодні очевидно, що неможливо реалізувати принципи особистісно орієнтованого навчання за традиційного підходу до освіти, традиційних методів навчання, орієнтованих на аудиторну форму занять.

Отже, високий рівень розвитку напрямку освіти з безпеки життєдіяльності молоді, екологічної безпеки та психологічного захисту здоров'я молоді в освіті є невід'ємною частиною моделі компетентного випускника Криворізького державного педагогічного університету. Випускник Криворізького державного педагогічного університету усвідомлює взаємозалежність соціології, екології та економіки, знання груп професій за впливом на навколишнє середовище.

Список використаних джерел

1. Осипенко С.І., Іванов А.В. "Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту". Навчальний посібник. Київ, 2014. 286с.
2. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-osnovnih-z-a1742r>
3. Бугай Н.І. Написання та оформлення методичних розробок: Методичні рекомендації.- К.: НМЦ ПТО Міністерства освіти і науки України, 2005. 30 с.

УДК 37.091.3:57.04:502/504

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 6-9 КЛАСІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Семенюк А.Д. здобувач вищої освіти, група БХ-21.
Ахматова Н.О. асистент кафедри біології та екології.
Криворізький державний педагогічний університет.

Сучасний стан екологічної ситуації в Україні та світі вимагає нових підходів до виховання екологічно відповідальної особистості. Забруднення навколишнього середовища, зміна клімату, втрата біорізноманіття – це лише частина глобальних викликів, які потребують не тільки наукового аналізу, а й трансформації ставлення людини до природи. У цьому контексті особливої актуальності набуває формування екологічної компетентності здобувачів освіти ще з середньої школи як важливої складової природничої освіти. Біологія як шкільна дисципліна відіграє ключову роль у формуванні усвідомленого ставлення до природи та розумінні взаємозв'язків у живій і неживій природі.

Метою дослідження є визначення ефективних шляхів формування екологічної компетентності в учнів 6–9 класів у процесі вивчення біології, а також аналіз доцільності впровадження інтерактивних методів, міжпредметних зв'язків та елементів проєктної діяльності.

Поняття «екологічна компетентність» охоплює не лише знання про природу та екологічні явища, а й сформоване ціннісне ставлення до довкілля, готовність до екологічно відповідальної поведінки, вміння приймати рішення у сфері охорони природи. Вона є невід'ємною складовою ключових компетентностей у галузі природничих наук, визначених Державним

стандартом базової середньої освіти. У цьому контексті особливо важливим є впровадження компетентнісного підходу до організації навчального процесу, що передбачає не лише засвоєння знань, а й формування в учнів умінь і навичок застосовувати їх у повсякденному житті. Відтак уроки біології мають бути спрямовані не лише на передавання знань про живі організми, а й на розвиток критичного, екологічного мислення, навичок спостереження, аналізу, узагальнення, прогнозування та прийняття відповідальних рішень.

Компетентнісний підхід передбачає організацію навчального процесу, орієнтованого не лише на засвоєння знань, а передусім на формування в учнів умінь і навичок застосовувати їх у реальному житті. Відповідно, уроки біології мають сприяти не тільки розумінню будови й функцій живих організмів, а й розвитку критичного мислення, екологічної свідомості, умінь спостерігати, аналізувати, робити висновки та відповідально діяти задля збереження довкілля. Практичні напрями впровадження цього підходу охоплюють такі методи та форми роботи, як:

- Інтерактивні методи: «Мікрофон», рольові ігри з екологічною тематикою, дискусії з актуальних проблем довкілля.
- Проєктна діяльність: розроблення учнями мініпроєктів на теми «Екологічна проблема моєї місцевості», «Як зменшити свій екологічний слід», проведення власних досліджень – наприклад, спостереження за станом водойми чи облік видів птахів у парку.
- Міжпредметні зв'язки: інтеграція з географією (вивчення ландшафтів і кліматичних зон), хімією (аналіз забруднення повітря й води), інформатикою (створення екологічних презентацій, інфографіки тощо).
- Елементи STEM-освіти: використання цифрових технологій для моделювання екологічних ситуацій, виготовлення моделей із вторинної сировини, проведення мініекспериментів.

Отже, екологічна компетентність учнів формується значно ефективніше за умови, коли освітній процес орієнтований не лише на передавання знань, а й на формування ціннісного ставлення до природи та готовності активно діяти на

її користь. У 6–9 класах доцільно поєднувати традиційний виклад навчального матеріалу з інтерактивними методами: дискусіями, рольовими іграми, проєктною та дослідницькою діяльністю. Позитивні результати забезпечує також впровадження міжпредметних зв'язків, що дозволяє учням комплексно сприймати екологічні проблеми та шукати шляхи їх вирішення.

Саме тому, формування екологічної компетентності учнів 6–9 класів на уроках біології можливе лише за умови інтеграції сучасних освітніх підходів: активних методів навчання, проєктної, дослідницької діяльності, міжпредметної інтеграції. Важливо формувати в учнів не лише знання, а й практичні навички та ціннісне ставлення до природи. Учень має стати не пасивним спостерігачем, а активним учасником процесу вирішення екологічних проблем. Перспективою подальших досліджень є розробка тематичних програм факультативів, екологічних гуртків, інтерактивних заходів, спрямованих на поглиблення екологічної освіти та формування екологічної культури школярів.

Список використаних джерел

1. Базовий компетент дошкільної освіти (нова редакція). Київ: Український інститут розвитку освіти, 2021, с.38.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Київ: МОН України, 2020.
3. Мелаш В.Д, Вельчева Л.Г., Молодиченко В.В. Формування екологічної культури школярів навч.-метод. посіб. Мелітополь, 2009, с.10.
4. Осіпенко Т.П. Інтерактивні методи екологічного виховання як головні складова у формуванні екологічної компетентності учнів Нової української школи. Умань, 2022, с.32.
5. Дороніна Т.О., Ахматова Н. О. Природнича освіта у сучасному світі: європейський досвід та українські реалії. Журнал: «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)» № 8(42) 2024. С.185-194. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8\(42\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8(42))
6. Комарова І. О., Ахматова Н. О. Дидактичні можливості мобільних застосунків у системі сучасних засобів навчання на уроках біології. Журнал: «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)» № 10(44) 2024. С.253-262. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-253-264](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-253-264)
7. Ахматова Н.О. Розвиток екологічної компетенції під час викладання природничих дисциплін у базовій середній освіті. Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2024) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 грудня 2024 р., м. Суми, Україна. Суми : Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2024. 183 С.15-17 URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11221>

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДИ В АСПЕКТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

¹Сердюк С. М., кандидат біологічних наук, доцентка кафедри географії,

²Волков Д. С., кандидат психологічних наук, доцент кафедри філософії та українознавства,

³Довганенко Д. О., кандидат географічних наук, доцент кафедри математичної, природничої та технологічної освіти,

¹Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара,

²Український державний університет науки і технологій, м.Дніпро

³КЗВО «ДАНО» ДОР», м. Дніпро

Вступ. Цілеспрямований розвиток екологічного мислення, екологічної культури, всіх компонентів індивідуальної і суспільної екосвідомості в процесі виховання, навчання і самоосвіти – єдиний шлях забезпечення майбутнього людства. Саме виховання людини і ті умови, в яких воно відбувається, формують істотні риси характеру, стиль поведінки в соціокультурному просторі, світосприймання, а також впливають на спрямованість особистості та мотивацію її діяльності. Підґрунтям екологічної освіти є гідний інтелектуальний і психоемоційний розвиток особистості, сформоване адекватне світосприймання, її креативність та навички валеологічної поведінки.

Одним із критеріїв ефективності екологічного виховання є оцінка ступеня сформованості суб'єктивного ставлення особистості до природи та наявних екоустановок. Перші спроби типологізації ставлення людини до природи здійснені А.Ф. Лазурським, С.Л. Франком, В.Н. Мясіщевим та Б.Ф. Ломовим. В наш час найбільш розгорнуте теоретико-методологічне дослідження типу суб'єктивного ставлення особистості до об'єктів природи проведено С.Д. Дерябо і В.А. Ясвіним. С.П. Алексєєвим, А.А. Вербицьким, А.П. Пахомовим, В.І. Пановим, І.В. Папучею, М.Г. Складановською, які детально розглядають питання формування екологічної культури особистості через розвиток її екологічної свідомості, мислення і відповідного гуманного ставлення до природи. В основу нашого психологічного дослідження були покладені ідеї позитивної психології, які відображені в роботах Д. Майерса, С.Д. Максименко.

Мета – дослідити прояв екологічної свідомості особистості школярів та їх екологічні установки. Об’єкт – структура особистості. Предметом роботи є особливості прояву суб’єктивного ставлення особистості до об’єктів природи.

Матеріал та методика дослідження. Для проведення достовірних репрезентативних досліджень були обрані опитувальник креативності Дж. Джонсона в модифікації Є. Тунік; методика вивчення типу екологічної установки «ЕЗОП», розроблена В.А. Ясвіним, С.Д. Дерябо. Експериментальна група досліджуваних - 70 учнів випускних 11 класів віком від 16 до 17 років.

Результати дослідження. Отримані дані за опитувальником Дж. Джонсона засвідчують, що серед старшокласників до низького рівня прояву креативності віднесені результати 7 учнів (10%), до середнього рівня – 43 учнів (61,4%) та до високого рівня - 20 учнів (28,6%). Тобто для більшості респондентів притаманний середній рівень прояву креативності мислення та понад $\frac{1}{4}$ респондентів виявила здатність до прояву високого рівня креативності.

Результати оцінки екологічної установки за методикою «ЕЗОП». Умовно виділяється 4 типи екоустановок: особистість сприймає природу як об’єкт краси - «естетична установка»; як об’єкт вивчення, знань - «когнітивна»; як об’єкт охорони - «етична» і як об’єкт користі - «прагматична». Саме характер модальності, що формується, по осі “прагматична - непрагматична” визначається характером взаємодії у яку включена особистість з природним об’єктом. Модальність суб’єктивного ставлення, з одного боку визначає характер взаємовідношення між людиною та природою на конкретному етапі, а з іншого, є передумовою для виробки концепції подальшої взаємодії. В основі суб’єктивного ставлення до природи лежить збережена в певних об’єктах і явищах потреба особистості. За параметром «прагматичності ставлення особистості до природи» низький рівень встановлено у відповідях 44,2% учнів, середній рівень – у 34,3%, високий рівень – у 21,5%. За шкалою «непрагматичності ставлення особистості до природи» у 18,6% відповідях встановлено низький рівень прояву показника, 38,6 % - середній, 42,8% -

високий. Також встановлено, що на сформованість суб'єктивного ставлення особистості до природи впливає декілька значущих складових (у тому числі такі властивості особистості, як відповідальність, усвідомленість, емпатія, вміння любити, альтруїзм, доброта, інтелектуальний і творчий розвиток). Отже показник сформованості типу суб'єктивного ставлення особистості до природи може бути розглянуто як функцію кількох незалежних змінних, а внесок кожної з цих змінних у досягнення максимуму функції декількох змінних як не однаковий. Дослідженням підтверджується гіпотеза про корельованість модальності суб'єктивного ставлення особистості старшокласника до об'єктів природи з рівнем розвитку її креативності, які взаємно впливають одна на одну. Практичним результатом даного факту є можливість модернізації засобів формування суб'єктивно-непрагматичного ставлення до природи за допомогою прийомів розвитку креативності, що і є основною метою екопсихопедагогіки.

Висновок, перспективи та практичне застосування. В умовах використання недієвих, типових підходів глобальної екологізації свідомості людства, необхідно вести пошук нестандартних методів, застосування творчого мислення та креативності. Результати теоретико-методологічного аналізу наукових надбань та емпіричного дослідження підтверджують факт впливу креативності мислення на формування модальності суб'єктивного ставлення до об'єктів природи. В юнацькому віці цей вплив є прямопорційним. Тобто цей віковий проміжок і є найбільш перспективним згідно обраного підходу до вивчення особистісних факторів впливу на формування та трансформацію типу існуючої екоустановки людини. Це дає змогу у перспективі на базі подальших досліджень виробити та апробувати оптимальну психолого-педагогічну програму виховання та освіти екологічно культурної людини, впровадити її у навчальний процес та виховну роботу у середніх та професійно-технічних навчальних закладах.

ПРАКТИЧНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ШКІЛЬНІЙ ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Станкевич-Волосянчук О. І., кандидат біологічних наук, доц.. каф. зоології,
Лях Д. М., студентка,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Екологічна освіта є важливою складовою загального освітнього та виховного процесу, спрямованого на формування у дітей та молоді екологічної свідомості, відповідальності та активної громадянської позиції щодо раціонального використання природних ресурсів та збереження природи. Екологічна освіта має охоплювати не лише академічну складову, але й практичні методи взаємодії з природним середовищем через екологічні акції, дослідницьку діяльність та активну участь школярів у природоохоронних ініціативах [3].

Сучасні тенденції в галузі екологічної освіти сприяють інтеграції новітніх технологій та підходів у навчальний процес [5]. Зокрема, використання цифрових платформ для екологічних ігор, онлайн-курсів і відео-документалістики може значно посилити мотивацію учнів до вивчення екологічних проблем. Однак практично-орієнтований підхід залишається домінуючим та одним з найрезультативніших, здатним зацікавити та залучити школярів, які цікавляться природою та її дослідженням.

Практично-орієнтований підхід інтегрований у STEM освіту та полягає в акцентуванні освітніх заходів на безпосередній науково-дослідницькій та практичній роботі. Науково-дослідницька діяльність може полягати в організації моніторингу якості води у річці, яка протікає неподалік від школи. Школярі, за допомогою переносних хімічних лабораторій, можуть вчитись правильно робити забір води і визначати її якість, користуючись інструкціями до цих лабораторій та порадами вчителя. Як правило, таким чином можна відслідковувати показники концентрації нітритів, нітратів, амонію та фосфатів у різних точках по усій протяжності річки та визначати її екологічний статус

[2]. Сюди ж належать дослідження стану водних екосистем та визначення їх екологічного статусу методом біоіндикації [4].

Також доцільно застосовувати різні тематичні екскурсії у природу. Так значний інтерес у школярів викликають орнітологічні екскурсії під час міграції птахів або у гніздовий період [1], ботанічні екскурсії у період цвітіння рідкісних орхідей або ефемероїдів. Ця робота залучає до науково-дослідницької діяльності, як школярів, так і вчителів, а в результаті – всю громаду. Результати такого моніторингу можуть обговорюватись з місцевою владою. Наприклад, у напрямку дискусій щодо джерел забруднення річки, причини непокою птахів чи зникнення локалітетів рідкісних рослин, а також у напрямку спільного пошуку вирішення вивченої проблеми. Так до освітньої та природоохоронної діяльності залучається широке коло людей, до якого входять різні цільові групи.

Такі роботи можуть використовуватись також для підготовки учнівських дослідницьких робіт у Малій академії наук, що також піднімає інтерес школярів. Ще одним дуже дієвим методом, який має тривалий ефект, є залучення школярів практичної діяльності. Практична діяльність не потребує спеціальної підготовки вчителя й учнів і є більш універсальною. Дуже поширеним серед громад є акція «Посади дерево». Її проводять майже у кожному населеному пункті України весною або восени. Кожна акція може мати якесь своє гасло, але одною метою акції є залучити громаду до посадки дерев, створюючи алею чи озеленюючи школу, дитячий садок, якийсь новий об'єкт будівництва. До акції, як правило, долучають школярів, міські і сільські ради, працівників бюджетних установ.

Іншим прикладом практичної діяльності є толоки, метою яких є благоустрій та прибирання певних територій. Часто ініціаторами таких толок є громадські активісти, які залучають до таких акцій школи, молодіжні групи, сім'ї, інші еко-спільноти. Найвідомішою та наймасштабнішою еко-толокою в Україні є «Еко-пікнік» на Вільшанському водосховищі у межах НПП «Синевир». Це місце прозвали «Закарпатським морем» між горами. За кілька

років там було проведено 25 еко-пікніків, зібрано 136 тонн відходів, 74 тонни з яких віддано на вторинну переробку. Застосування такого підходу є ефективним рішенням впроваджувати екологічну освіту у шкільний та позашкільний навчальний процес. Цей підхід дає можливість охопити науково-дослідницькою та природоохоронною діяльністю широке коло школярів, молоді та дорослих, сформувати відчуття причетності до еко-спільноти, яка робить важливу і велику справу. У школярів така діяльність формує екологічну свідомість та лідерські навички, вміння вести діалог та взаємодіяти у команді, вміння робити власні висновки.

Список використаних джерел

1. Клапоушак І. Д. Бьордвочинг як приклад екологізації туризму та інноваційний напрямок розвитку сталої туристики Тернопілля // Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді: матеріали п'ятого регіонального науково-методичний семінару (18-19 грудня 2018 року). – Тернопіль: Тайп, 2020. – С. 77–85.
2. Станкевич О. І., Станкевич-Коваль К. І., Дерев'янченко Н. О. Природоохоронна освіта у школі та позашкільних навчальних закладах. – Ужгород: ПП «Ліра», 2005. – 104 с.
3. Станкевич О. І., Станкевич-Коваль К. І., Ірклієнко В. І. Проблеми формування екологічної свідомості молоді у рамках сучасної екологічної освіти // Молодь у вирішенні регіональних транскордонних проблем екологічної безпеки: матеріали шостої міжнародної наукової конференції (Чернівці, 11-12 травня 2007). – Чернівці, 2007. – С. 428-431.
4. Станкевич-Волосянчук О. І. Екологічні дослідження водних екосистем: навчально-методичний посібник. – Ужгород: ФОП Бреза А. Е., 2014. – 80 с.
5. Черевко І.С. Вплив екологічної освіти на формування особистості підлітка як суб'єкта навчіння // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2013. Випуск 20.- С. 718-727.

УДК 37.033:372.12

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Староста В. І., доктор пед. наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

У теперішній час, коли питання збереження навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку є ключовими для майбутнього планети,

екологізація дошкільного виховання набуває надзвичайної актуальності. Саме дошкільний вік є сенситивним періодом для формування первинних уявлень про природу, її цінність та місце людини в ній. Отже, важливим об'єктом педагогічного дослідження стає виховання бережливого ставлення до довкілля, усвідомлення взаємозв'язків у природі, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до живої та неживої природи є фундаментом для формування природничо-екологічної компетентності дітей.

На основі використання комплексу теоретичних методів дослідження (контент-аналіз, узагальнення, порівняння тощо) нами встановлено, що проблеми екологічного виховання дошкільників представлені в наукових працях багатьох учених, серед яких Г. Беленька, Н. Гавриш, Н. Горопах, Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Пустовіт та ін., а сутність екологічного виховання розглядається як: безперервний процес навчання, виховання та розвитку дитини, спрямований на формування її екологічної культури, що виявляється в емоційно-позитивному ставленні до природи, довкілля, відповідальному ставленні до свого здоров'я та стану навколишнього середовища, дотриманні певних моральних норм, у системі ціннісних орієнтацій (Н. Кот) [1]; оволодіння науково обґрунтованими основами взаємодії людини (суспільства) із природою, цілеспрямований процес формування відповідального ставлення до неї, конкретизує і поглиблює всі складники всебічного розвитку особистості (Н. Лисенко) [3, с. 35]; формування у дитини здатності та бажання діяти відповідно до екологічних знань, набутих у процесі навчання (З. Плохій) [5]. Екологічна вихованість складається з екологічних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення до природи, екологічно доцільної поведінки та діяльності у ній (Н. Кравець) [2, с. 138].

Згідно В. Розгон [6, с.96], змістом дефініції «екологічна освіта дітей дошкільного віку» є свідомо та доцільна спланована систематична і поетапна діяльність педагога з дітьми задля реалізації завдань екологічної освіти за умови їх активної участі у різних видах діяльності. Екологічну освіту дітей дошкільного віку слід тлумачити як значно вагоміший порівняно з іншими

чинник формування життєвих компетенцій, адже, маючи інтегративний зміст, саме він уже змалку формує стиль життя дитини, впливаючи в різний спосіб на стиль життя її сім'ї або ж цілої родини.

Огляд праць показує, що терміни «екологічна освіта» й «екологічне виховання», як правило, використовуються як синоніми, а екологічне виховання дітей розглядається як відносно новий напрям дошкільної педагогіки, що суттєво відрізняється від традиційного ознайомлення дітей із природою. Н. Лисенко, підкреслює взаємозв'язок екологічного виховання та екологічної освіти, показує, що для екологічного виховання характерні такі два основні етапи – «...засвоєння дітьми екологічних знань та перетворення їх в елементи переконань як основне ядро свідомості» [4, с. 23], а дидактичною основою екологічного виховання є знання дітей про природу [4, с. 36].

Отже, екологічне виховання дітей дошкільного віку спрямоване на формування екологічної культури особистості і концентрує ключові взаємозумовлені складові: пізнавальну (екологічна освіта і екологічна свідомість), емоційно-ціннісну (екологічне мислення щодо унікальності життя, довкілля, екологічно моральні цінності), практичну (природоохоронна/екологічна діяльність, екологічна поведінка).

Висновок. Аналіз джерел показує багатоаспектність підходів (педагогічний, філософський, соціальний, культурологічний тощо) учених щодо сутнісних ознак екологічного виховання особистості дошкільника, зокрема:

- засвоєння природничо-екологічних знань – знання про природу, свідоме сприйняття довкілля, усвідомлення природної феноменальності людини;

- формування ставлення до природи – культури взаємодії з природою; усвідомлення цінності природи і дбайливого ставлення до неї; екологічного мислення, екологічної етики, екологічної поведінки та загалом екологічної культури;

– природоохоронна діяльність – здатність гармонійно співіснувати з природою, розумне використання її багатств; особиста моральна відповідальність за збереження природних багатств, умови життєдіяльності на Землі.

Подальше дослідження доцільно спрямувати на виявлення підходів щодо екологічного виховання дошкільників в умовах партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Кот Н. М. Про нові аспекти змісту екологічного виховання дошкільників. *Педагогічні науки*. Бердянськ, 2005. N2. С. 54-59.

2. Кравець Н.С. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: дефінітивно-понятійна сутність проблеми. *Освітній простір України*. 2016. № 7. С. 131-138.

3. Лисенко Н.В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: Навч. посіб. Львів: Світ, 1994. 143 с.

4. Лисенко Н.В. Організація пошуково-дослідної роботи в дитячому садку. Київ : РУМК, 1990. 260 с.

5. Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників : метод. посіб. Київ: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. 173 с.

6. Розгон В. В. Інноваційні технології екологічної освіти дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Київ : Вид. дім «Гельветика», 2021. Вип. 80. Т.2. С. 96-100. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.20> (дата звернення: 20.05.2025).

УДК 504+374

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИХОВАНЦІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СКЛADOVA ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

¹Харитонova Т.І. заступник директора з науково-методичної роботи,

²Харитонов В.М., кандидат геологічних наук, доцент,

¹Природничо-науковий ліцей,

²Криворізький національний університет

В нашій країні позашкільна форма навчання є невід'ємною компонентою безперервної системи освіти. Діяльність ЗПО (заклад позашкільної освіти) спрямована на розвиток здібностей, обдарувань та інтересів молоді, а також формування їх професійного майбутнього. Особливим типом ЗПО є гуртки науково-дослідницької діяльності учнів-членів Малої академії наук (МАН) України [1]. Незважаючи на складні часи, МАН посилює міжнародне

співробітництво, яке реалізується у збільшенні чисельності талановитої української молоді, що беруть участь у міжнародних конкурсних програмах, зокрема конкурсі екологічних проєктів Олімпіада геніїв (ОГ), шт. Нью-Йорк, США.

За мету дослідження автори обрали аналіз досвіду підготовки вихованців гуртків МАН впродовж 2022-2025 рр. до конкурсів екологічного спрямування. Вихідним матеріалом слугували звіти та супровідні документи роботи гуртків «Геологія, геохімія та мінералогія», «Основи науково-дослідницької діяльності» та «Соціологія» КПНЗ «МАНУМ» ДОР». Об'єкт досліджень гурткова робота з обдарованою молоддю; предмет – особливості освітніх і розвивальних технологій для екологічного виховання учнів.

Робота гуртків, досвід яких було проаналізовано, ґрунтується на декількох освітніх і розвивальних технологіях: Вальдорфська педагогіка Р. Штайнера, технологія саморозвитку М. Монтесорі, «Школа успіху і радості» С. Френе, сугестивна технологія, прагматична педагогіка Дж. Дьюї і технологія колективного творчого виховання. Ключовим аспектом більшості з них є індивідуалізований підхід до вихованців, що реалізується в різноманітній тематиці науково-дослідницьких проєктів учнів. Цьому сприяють їх анкетування, групові та індивідуальні співбесіди. Наприклад, були підготовлені і з успіхом захищені роботи на конкурсі МАН в рамках відділення «Екології та аграрних наук» за темами: «Енергонезалежність приватного будинку за рахунок використання сонячної енергії та власного виробництва біогазу», 2022 р.; «Варіативність складу ґрунтів у межах Кривого Рогу та їх вплив на пророщування квасолі», 2023 р.; «Оптимізація водозабезпечення для пророщування ячменю: вплив типу води та методів поливу на ефективність пророщування насіння ячменю», 2025; «Світлове забруднення – негативний чинник впливу на довкілля під час воєнного стану», 2025 р. (секція «Охорона довкілля та раціональне природокористування); «Прогноз врожайності злакових і соняшнику в межах Дніпропетровської області за кліматичними показниками» (секція «Агрономія», 2023 р.).

Аспект педагогіки Р. Штайнера «розвиток через гармонійне співвідношення академічних, художніх, ручних та практичних занять» і підхід технології навчання С. Френе «самодіяльність та творчість» з успіхом реалізуються при підготовці вихованців до конкурсу ОГ. Його програма включає декілька творчих категорій: «Мистецтво», «Музика», «Промова», «Короткий фільм». Так, в категорії мистецтво вихованцями гуртків були підготовлені переможні на національному етапі конкурсу проєкти: «5 (екологічне) правило робототехніки» (постер у змішаній техніці, присвячений необхідності додати до 4 відомих 5 правило робототехніки, за яким жоден андроїд чи штучний інтелект не повинні заподіювати шкоду навколишньому середовищу – срібна медаль, 2023 р.); «Земля мріє дихати вільно» (постер у вигляді блоку поштових марок на екологічну тематику – бронзова медаль, 2023 р.); «Це ніколи не буде таким» (постер у змішаній техніці присвячений зруйнованій греблі Каховської ГЕС – срібна медаль, 2024); «Мед мінних полів» (постер, присвячений проблемі замінованих площ та ініціативі використовувати їх для вирощування медоносних культур, які засівати за допомогою безпілотних апаратів – золота медаль, 2024 р., а також срібна медаль на Міжнародному етапі, 2024 р. у США); «Від руїн до відновлення з екоцеглою» (постер, присвячений вирішенню екологічних проблем через виготовлення цеглин із перероблених матеріалів – срібна медаль, 2025); «Чи потрібна соняшнику залізна кіраса?» (фото-постер, присвячений негативному впливу залізовмісному пилу на засаджені поля – срібна медаль, 2025); «Їмо відповідально!» (постер, присвячений проблемі чисельним харчовим відходам – золота медаль, 2025 р.).

Важливим аспектом при роботі з обдарованою молоддю, на нашу думку, є використання сугестивної технології в комбінації з позитивною психологією С. Френе. Реалізація чого можлива через формування піднесеного емоційного стану вихованців. Наприклад, як досвід інтерв'ю репортерам місцевих телевізійних каналів: «Рудана» і «Перший Криворізький».

Таким чином, впродовж занять для вихованців ЗПО важливо створювати необхідну сугестивну атмосферу. Власним авторитетом та прикладами проєктів попередніх років, зміцнювати молодь у їх впевненості у реальності досягнення особистого успіху.

Як перспективу подальшого розвитку висвітленої в тезах теми, автори вбачають розширення спектру підкатегорій, в яких будуть брати участь вихованці гуртків КПНЗ «МАНУМ»ДОР». А також розробку методичного посібника для керівників ЗПО, які готують вихованців до Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів екологічного спрямування.

Список використаних джерел

1. Сайт НЦ МАН. URL : <https://man.gov.ua/contests/olympiad/konkurs-zahist-naukovo-doslidnitskih-robit-uchniv-chleniv-man/sections/perelik-sekcij-ta-orijentovni-naukovi-napryami> (дата відвідування 17.05.2025).

УДК: 37.011.3:502/504

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Шайтанова О.А. викладач вищої категорії
Шевченко В.І. викладач
Дніпровський фаховий коледж радіоелектроніки

Упродовж останніх років істотно погіршився стан довкілля. Екологічні проблеми сягнули планетарного масштабу. В даний час виріти ці проблеми можливо лише за умови підвищення екологічної свідомості населення. На екологічну свідомість впливають культура, традиції, особисті потреби і досвід, цінності середовища, у якому зростає та перебуває людина.

В сьогоденні природнє середовище працює на «межі можливого». Видобуток корисних копалин, робота промислових об'єктів, використання природнього палива, транспорт – все це негативно впливає на навколишнє середовище і рівень комфортного життя людства в цілому. Сучасні здобувачі освіти, в майбутньому фахівці різних галузей, мають бути обізнані та озброєні екологічними знаннями, законами, розумінням екологічних понять та шляхів

виходу з екологічної кризи. Практичний досвід екологічних вмінь може допомогти в майбутньому на шляху до вирішення екологічних проблем на локальному та глобальному рівні.

Як викладачі природничих дисциплін, ми ставимо перед собою завдання – озброїти здобувачів освіти екологічними знаннями та законами, прищепити їм навички усвідомленої екологічної культури та поведінки.

Метою даної роботи є усвідомлення нероздільного зв'язку людини з природою, що саме від природи залежить її здоров'я і стан екологічної рівноваги в цілому. Для досягнення цієї мети можливе лише за умови, коли зміст екологічної свідомості буде включати в себе такі поняття, як: екологічна культура, екологічне виховання та екологічна освіта.

Екологічна культура здобувача освіти – це система наукових знань та навиків, спрямованих на пізнання процесів і результатів діяльності людини, відповідальності за стан природи та готовності громадянина до природоохоронної діяльності. В свою чергу екологічне виховання – це вплив на свідомість людини, формування соціально-психологічних установок і активної громадської позиції, направленої на збереження природи в цілому [4].

Велику увагу здобувачів освіти коледжу потрібно приділити формуванню еколого-економічного мислення. Саме краєзнавчий принцип, який полягає у поглибленні знань про природу рідного краю, в ознайомленні з екологічними проблемами рідного міста, які виникли в результаті недбалого природокористування.

Хоча екологічне виховання багатогранне, проте його розглядають з трьох позицій:

1. Екологічне виховання є частиною загального всебічного виховання особистості.
2. Воно є самостійним видом виховання, тому що відрізняється від інших видів за цілями, завданнями, а головне, за методами реалізації в конкретних варіантах виховної роботи.
3. Екологічне виховання - це «системоутворюючий фактор» усієї системи виховання.

Така багатогранність свідчить про цілісність, самостійність, системність і особистісно-орієнтований характер екологічно-виховного процесу, що визначає можливість вибору змісту, засобів і форм впливу на формування стійких ціннісних орієнтацій [2].

Екологічне виховання повинно базуватися на основному постулаті про те, що вихід з екологічної кризи в сучасних умовах можливий. Майже усі згодні з тим, що ми зобов'язані зберегти нашу планету населеною, набагато важче змусити людей поводитися відповідним чином. Ключі до вирішення глобальної екологічної проблеми - в переоцінці світоглядних цінностей; у зміні пріоритетів, а також в нормалізації чисельності населення через планування сім'ї, у невтомній практичній праці над реалізацією основних напрямів в охороні навколишнього природного середовища [2]. Науковці виділили три аспекти ставлення особистості до природи:

- до природного середовища життєдіяльності людини;
- до особистих природних даних;
- до діяльності, пов'язаної з вивченням і охороною природного середовища.

На їхню думку, ставлення зумовлюється потребами і виявляється в емоціях - симпатії, прихильності, ворожості тощо. Передумову відповідального ставлення учнів до природи вчені вбачають у формуванні екологічної свідомості, що сприяє становленню екологічних переконань особистості - стрижневого компонента екологічної відповідальності.

В екологічному вихованні найголовнішу роль вони надають:

- потребі у спілкуванні з живою природою; - настановам та мотивам діяльності особистості з усвідомлення універсальної цінності природи; - переконанням у необхідності збереження природи, а також здоров'я власного та суспільного;
- потребі у діяльності, спрямованій на вивчення й охорону природи та екологічне просвітництво.

Саме конкретні проблеми найбільш гостро розкривають важливість екологічних проблем людства і спонукають до конкретних дій. Екологічне

виховання не можливе без здійснення природоохоронних заходів, що стосуються кожної людини з вирішення екологічних проблем.

Окрім екологічної культури та виховання не можна обійтися без екологічної освіти. Саме освіта є основною складовою екологічної свідомості.

Особливе місце в екологічній освіті в коледжі належить дисциплінам природничого циклу: хімія, біологія, екологія, географія. Ці дисципліни створюють необхідну теоретичну базу для розвитку здобувачів освіти задля формування цілісної картини зав'язків між живою та неживою природою.

Методологічною основою екологічного навчання – є усвідомлення нероздільного зв'язку людини з природою, що саме від природи залежить її здоров'я і стан екологічної рівноваги в цілому.

За критерієм носія в екологічній свідомості можна виділити такі форми:

1) індивідуальна екологічна свідомість, тобто сукупність уявлень, відчуттів, знань про особливості взаємодії суспільства та природи, що притаманні окремому індивіду, виражають його унікальність та неповторність.

2) масова екологічна свідомість - відображає притаманні певному суспільству чи великій соціальній групі (класу, нації, віковій групі і т.п.) уявлення про особливості взаємовідносин у системі «суспільство-природа». Масова екологічна свідомість не є середньою арифметичною індивідуальних екологічних свідомостей всіх членів суспільства чи соціальної групи, а виражає домінуючі, пануючі погляди [1, С. 32-48].

Питання про необхідність реформування освіти в цілому та екологічної освіти зокрема розглядається сьогодні у багатьох наукових та загальноосвітніх джерелах. Інтегративний характер екологічних знань, протиріччя, що мають місце в структурі взаємин «людина-природа» зумовлюють необхідність підготовки майбутніх фахівців до розв'язання проблемних екологічних ситуацій поза залежністю їхнього професійного визначення [3, С.152-154].

Майбутні покоління не повинні забувати, що природа, вода та чисте повітря – це найголовніше, що повинно бути в нашому житті.

Знання, які накопичені протягом тисячоліть, передавалися з покоління в покоління і закріплювалися як суспільно-історичний досвід. Екологічні знання передавалися в народі через прислів'я, казки та приказки.

Отже, можна зробити висновок, що лише єдність з природою, переконання та єдність дій здобувачів освіти допомагає виховувати в майбутніх фахівцях почуття відповідного ставлення до навколишнього середовища. Тільки такі фахівці з глибокими екологічними знаннями, високим рівнем екологічної культури і виховання можуть побудувати екологічну державу для стабільного існування суспільства в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Потапчук Л. В. Особливості екологічної свідомості студентської молоді в умовах суспільних перетворень. Психологічні перспективи. 2016. Вип. 28.С. 245-255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2016_28_24.
2. Сушко С. Б. Екологічна свідомість як чинник формування та основа розвитку сучасної політики. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін.2019.Вип.26.С.16-22.URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2019_26_5
3. Тимошенко Л. В. Формування моральної свідомості підлітків у процесі екологічного виховання. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2013. № 39. С. 112-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2013_39_27
4. Яблунівська К.О. Педагогічна підготовка інженерів-педагогів в аграрній галузі. Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти. Глухів.2018. С. 152-154

УДК 37.091.33:57:504

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ

Шведун Г.Г., вчитель біології
Криворізький ліцей №123 Криворізької міської ради

Сьогодення чекає від сучасної школи формування у здобувача освіти здатності творчо опановувати нові способи діяльності у будь-якій галузі людського буття та з їх допомогою змінювати світ. Досягти цього можна

завдяки використанню сучасного освітнього середовища, яке має стати для дитини осередком творчості, досліджень, нових відкриттів та вражаючих експериментів.

Сучасне освітнє середовище дозволяє широко застосовувати на уроках біології різні методи навчання (дослідження, експерименти, проекти), залучати учнів до практичної діяльності (проведення дослідів, виготовлення моделей), створювати ситуації, що стимулюють до критичного мислення та творчого підходу, в яких учні зможуть застосовувати свої знання та вміння на практиці.

Цьому сприятимуть і різноманітні педагогічні технології: проблемного навчання, критичного мислення, інтерактивного та проєктного навчання. Вони необхідні для життя у суспільстві XXI століття та формування у школярів природничо-наукової компетентності шляхом:

- свідомого ставлення до природи як універсальної, унікальної цінності;
- засвоєння системи інтегрованих знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, взаємозв'язок із довкіллям;
- застосування знань з біології та екології у повсякденному житті, оцінювання їх ролі для сталого розвитку людства, науки та технологій.

Дослідницький метод навчання при вивченні біології є основою компетентнісного підходу, який зараз вважається пріоритетним в освітній політиці. За такого підходу діти вчаться самостійно ставити мету та добирати способи її досягнення, обмірковувати ситуації та приймати оптимальні рішення, розв'язувати проблеми та пояснювати явища, їх причини та зв'язки; самостійно вчитися й оцінювати отримані результати [1].

Для здійснення дослідницької діяльності у вчителів біології є багато можливостей, адже об'єкти вивчення знаходяться скрізь і поруч. Теоретичну основу формування такої діяльності учнів складають:

- Державний стандарт базової та повної середньої освіти, де є такі вимоги: «Учні опановують науковий стиль мислення, усвідомлюють способи

діяльності і ціннісні орієнтації, які дають змогу зрозуміти наукові основи сучасного виробництва, техніки і технологій, безпечно жити в сучасному високотехнологічному суспільстві і цивілізовано взаємодіяти з природним середовищем»;

- навчальні програми із запропонованою тематикою лабораторних досліджень, лабораторних та практичних робіт, дослідницьких практикумів, навчальних проєктів.

На думку Патрикеевої та ін.[3], основні ключові компетентності Концепції нової української школи гармонійно узгоджуються із системою STEM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації особистості і як фахівця, і як громадянина і також неможливі без досліджень.

Дослідницька та проєктна діяльність здобувачів освіти з біології допомагає знайти відповіді на свої «Як?» і «Чому?» безпосередньо в довкіллі. З цією метою учні долучаються до науково-дослідницької роботи в лавах учнівського наукового товариства «Пошук» та Дніпропетровського відділення МАН, до роботи учнівського лісництва «Дубочок».

Шкільні дослідники вивчали зміну клімату під час виконання таких робіт, як «Щеплення деградованих ґрунтів та біотестування їх якості», «Адаптації газонних трав до складу ґрунтів», «Мінливість іриса карликового у локальній популяції околиць Кривого Рогу», «Алелопатичний вплив опалого листя деревних лісових порід на власне насіння». Виконання робіт потребувало проведення теоретичного дослідження літератури та підбору відповідних методик; збір фактичного матеріалу, його опрацювання за постановку експериментів; узагальнення отриманих результатів і формулювання висновків.

Участь в роботі лісництва – сходинка в пізнанні навколишнього світу, набуття додаткових знань про природу, практичних навичок і досвіду проведення природоохоронних заходів [4]. Співпраця з практиками із державного підприємства «Криворізьке лісове господарство» підтримується з метою

отримання консультацій, можливістю користуватися матеріальною базою, практичного опробування результатів досліджень.

Дослідницька робота «Повернемо ліс природі» переросла у природоохоронну акцію. З'ясувавши, скільки паперу використано одним учнем упродовж 11 років навчання в школі, юні лісники отримали від лісництва саджанці та висадили їх поблизу школи, таким чином віддавши борг природі за своє шкільне навчання. Акцію підтримали і випускники наступних років.

Розроблений членами учнівського лісництва «Дубочок» екскурсійний маршрут Карачунівським лісом використовується з виховною та пропагандистською метою. Саме під час таких екскурсій діти найтісніше знайомляться з лісом.

Нова українська школа є школою компетентностей для сучасного учня, серед яких вагоме місце належить дослідницькій компетентності, що для здобувачів освіти означає усвідомлення екологічних основ природокористування через безпосереднє дослідження довкілля, свідоме дотримання правил поведінки в природі, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Отримання знань здобувачами освіти з практичним відпрацюванням екологічних питань, розвиває грамотність та громадянську позицію здобувачів освіти на основі цінностей та принципів збалансованого розвитку.

Дослідницькі методи навчання орієнтовані на переорієнтацію свідомості та ставлення людини до природи на основі набуття і осмислення власного екологічного досвіду, самопрезентації свого ставлення до довкілля, осмислення взаємодії з природою, рефлексування з приводу екологічних наслідків дій і поведінки у життєвих ситуаціях, а практична природоохоронна діяльність сприяє появі ініціативності, самостійних суджень, екологічної відповідальності, планетарного мислення та екоцентричного світогляду.

Для формування дослідницької компетентності варто застосовувати можливостей сучасного освітнього середовища, поєднуючи навчальну та позашкільну діяльність здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Вербицький В.В. Дослідницька компетентність старшокласників як засіб формування особистості. //В. В. Вербицький. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук. практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2011 рік / за ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника; літ. ред. І. П. Білоцерківець. ІваноФранківськ : Типовіт, 2012. Вип. 2. С. 43-47.
2. Патрикеева О.О., Лозова О.В., Горбенко С.Л. Василяшко І.П. Організація STEM-навчання у закладах освіти // Проблеми освіти: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Вип. 91. С. 109-115.
3. Свистак-Яроцька О.Л. Теорія екологічної освіти: від елементарних знань про природу до складової освіти для сталого розвитку. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». –Харків, 2017. Вип. 56. С. 86-99.
4. Шведун Г.Г. Шкільне лісництво «Дубочок» — лісова педагогіка в дії / Г.Г. Шведун // Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом», 5-7 березня: [збірник тез / за заг. ред. д.п.н., професора В.В. Вербицького]. Київ, «НЕНЦ», 2018. 161 с.

УДК 504.05

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Яцемірська Н.П.
заступник директора, начальник відділу рекреації
та еколого-освітньої роботи
Національний природний парк «Подільські Товтри»,
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область

З кожним роком негативний вплив людської діяльності на довкілля стає дедалі відчутнішим, спричиняючи загострення низки екологічних проблем, які мають не лише локальне, а й глобальне значення.

Глибина й масштаб екологічної кризи вимагають від суспільства швидкої зміни мислення, пріоритетів, підходів і практичних дій. Потрібно змінювати взаємини між суспільством і природою, відновлювати екологічну рівновагу та

розвивати екологічну свідомість. Лише через системні зміни у сфері освіти, медіа, політики, економіки, можна забезпечити формування екологічної культури, що буде основою нової моделі співіснування з природою.

Без глибокого і всебічного підвищення екологічної культури всіх верств населення неможливо очікувати суттєвих позитивних змін у стані довкілля – навіть за умов значних фінансових вкладень у природоохоронні заходи.

Екологічна культура, як і культура загалом, формується під впливом багатьох чинників: соціальних, освітніх, економічних. Однак одним із вирішальних елементів у цьому процесі є екологічна освіта.

Роль освіти у формуванні екологічної свідомості та культури важко переоцінити. Саме через освітні програми, прикладову діяльність і виховні ініціативи закладаються основи відповідального ставлення до природи та майбутніх поколінь.

Національний природний парк «Подільські Товтри», протягом багатьох років, послідовно й системно розвиває еколого-освітню діяльність, маючи на меті не лише інформування громадськості, а й формування глибокої екологічної свідомості, любові до природи та усвідомлення її унікальної цінності. Саме через екологічну просвіту, активне залучення молоді, емоційного зв'язку людини з природою формуються покоління, здатні брати на себе відповідальність за збереження довкілля.

Збереження природно-ресурсного потенціалу є ключовим чинником сталого розвитку Національного природного парку «Подільські Товтри» та основою його здатності ефективно виконувати природоохоронні функції [1].

Національний природний парк «Подільські Товтри» активно співпрацює з державними установами та громадськими організаціями, освітніми закладами, зокрема з управлінням освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради. Така взаємодія дозволяє ефективно реалізовувати еколого-освітні програми, залучати молодь до природоохоронної діяльності та зміцнювати зв'язок громади з природним середовищем [2].

Однією з найдієвіших форм спілкування з природою та екологічного виховання є організація оздоровчих екозаходів, зокрема, фахівцями Національного природного парку «Подільські Товтри» на рекреаційній ділянці «Давня Бакота» створено екозахід «Подільський рейнджер». До участі активно залучається учнівська та студентська молодь. Це не лише змістовний відпочинок, а й практична платформа для формування екологічної свідомості.

У рамках роботи екозаходу «Подільський рейнджер» учасники мають змогу вивчати флору та фауну, проводити спостереження за біологічним різноманіттям регіону, здобувати знання під час занять на природі – на галявинах, у лісі, біля водойм. Такі умови сприяють кращому засвоєнню матеріалу, розвитку емоційного зв'язку з довкіллям та задоволенню від навчання через досвід. Ефективність цієї форми роботи підтвердилася позитивними відгуками учасників та їх батьків, що свідчить про високий виховний потенціал і важливість подібних ініціатив у системі екологічної освіти [2].

Досягнення збалансованих взаємовідносин між людиною, видами, популяціями та природними спільнотами можливе лише завдяки комплексним і цілеспрямованим заходам. Одним із яких і є формування екологічної свідомості через виховання та просвіту зростаючого покоління, яке має усвідомлювати цінність збереження природи як базової умови для майбутнього життя. Саме такий підхід забезпечить гармонійне співіснування людини з природою [3].

Екологічне виховання має будуватися за принципом спіралі – з послідовним поглибленням знань, узагальненням попереднього досвіду та переходом до вищих рівнів екологічного розуміння. Цей процес має починатися з раннього дитинства та тривати протягом усього життя, від дошкільної освіти до професійної діяльності й громадської активності.

Фахівці НПП «Подільські Товтри» системно, протягом багатьох років працюють над екологічною свідомістю суспільства, формують цілісне бачення взаємозв'язку між людиною та природним середовищем, закладаючи

фундамент для екологічно відповідальної поведінки усіх верств населення, що має стати для них необхідною нормою сучасного життя.

Список використаних джерел

1. Національний природний парк «Подільські Товтри». URL : <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/natsionalnyy-pryrodnyy-park-podilski-tovtry/>
2. Ковальчук С.І., Любінська Л.Г. Національний природний парк «Подільські Товтри», його екологічно-просвітна та екологічно-виховна діяльність. URL : <https://www.npptovtry.org.ua/natsionalnyj-pryrodnyj-park-podilski-tovtry-jogo-ekologichno-prosvitna-ta-ekologichno-vyhovna-diyalnist/>
3. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч посіб. 4-те вид., випр. і доп. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2006. 319 с.

UDK: 37.0:502/504(477)

MODERN ASPECTS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION THROUGH THE PRISM OF REFORMS IN UKRAINE

Yana PRYSTUPA
PhD, Senior Lecturer,
KDPU

Environmental education today occupies a central place among educational priorities, especially in the context of global environmental challenges. Educational reforms that have covered all levels of Ukrainian education have provided new conditions for the implementation of a unified system of environmental education with an orientation towards sustainable development. Changes in the legislative and programmatic framework of education in Ukraine have laid the foundation for the formation of environmental awareness and a responsible attitude towards the environment.

In preschool educational institutions, changes is begun with the expansion of the content of environmental education in programs. Classes that form elementary ideas about plants, animals, elements and natural phenomena in children are introduced, and it forms the ecological environment in kindergarten. For example, in the "Child" program, the integration of the natural component aims to familiarize pre-schoolers with natural phenomena and it forms a value-based attitude towards the

living world through play, observation, and modelling of natural situations. Educators use methods aimed at emotionally involving children in the process of learning about nature, activating feelings of empathy and a careful attitude towards the environment. In primary school, according to the concept of the New Ukrainian School (NUS), environmental issues are integrated into lessons in natural science and other subjects through research projects, observations, integrated weeks, and educational activities. Primary school programs emphasize the importance of sustainable development, which is implemented through the acquisition of environmentally friendly behaviour. The educational process is built on active knowledge of the environment and it is studied through direct interaction and empirical experience. Lessons often take the form of experiments, mini-research, creating of models and ecological maps, which contributes to the formation of ideas about cause-and-effect relationships in nature [2].

In basic and high school, environmental topics are mandatory in the courses of geography, biology, chemistry, and civic education. According to the State Standard of Basic Secondary Education 2020, one of the key competencies is defined as environmental literacy and healthy living. This implies the ability of students to analyse environmental challenges, make responsible decisions in everyday life, and be involved in preserving the environment. New generation textbooks contain sections dedicated to sustainable development, ecological analysis of local and global problems. In addition, the school reform has provided wider opportunities for students to participate in extracurricular environmental and educational activities, such as environmental campaigns, competitions, and scientific projects [1].

In higher education, reforms have stimulated the creation of new educational programs in sustainable development, climatology, and environmental law, which are often interdisciplinary in nature. Partnerships established through Erasmus+, UNEP, and other grant programs have helped integrate an eco-style of thinking into higher education. Many higher education institutions have launched training courses that include modules on global environmental policy, climate change, circular economy, and environmental ethics. Master's programs in ecology and environmental protection

are significantly updated in accordance with the National Qualifications Framework and the Environmental Policy Strategy of Ukraine.

Key achievements include the emergence of electronic platforms for environmental education, such as EcoLearning, the integration of environmental topics into online courses, and the introduction of a distance format for environmental education in wartime. It is also important to note the active cooperation of educational institutions with public organizations and local eco-initiatives, which act as partners in the formation of practical skills of students [3].

However, despite these positive developments, environmental education in Ukraine faces a number of challenges. Among them: the fragmented implementation of changes, unequal access to quality resources between urban and rural schools, the lack of trained teachers in environmental literacy, as well as insufficient funding for eco-oriented educational programs. There is an urgent need to improve the training of teachers of the natural science cycle and develop modern textbooks that meet new educational standards and principles of sustainable development. Thus, educational reforms in Ukraine have provided a powerful impetus for the development of environmental education, contributed to its integration into all levels of education, and provided conditions for the formation of an environmentally responsible generation. The successful implementation of this transformation requires a systemic approach, interdisciplinary interaction, and public support. It is through education that a culture of caring for nature is formed, which is the basis for the future sustainable development of Ukrainian society.

In the context of post-war reconstruction of Ukraine, environmental education will play a strategically important role, since the restoration of affected territories is impossible without ecological expertise, competent management of natural resources and conscious participation of citizens in environmental protection activities. Demining, soil reclamation, cleaning of water sources and restoration of biodiversity require not only technical but also educational efforts aimed at involving young people in national ecological security [4].

It is expected that in the post-war period, environmental education standards will be updated, taking into account the experience of European countries that have undergone post-crisis reconstruction. This means that modules on the environmental consequences of war, methods of restoring natural ecosystems, as well as interdisciplinary approaches to sustainable territorial planning will be included in the curricula. Relevant courses should form in students an understanding of the connection between peace, environment and development.

The development of environmental education in communities where the war destroyed not only infrastructure but also traditional educational ties will be of great importance. Educational initiatives of public organizations, mobile environmental education centres and school projects to restore the local environment will be able not only to support knowledge, but also to promote the psychological rehabilitation of children and youth affected by military actions. The need for specialists in environmental engineering, renewable energy, and environmental medicine will grow, which will involve updating the content of higher education, expanding the possibilities of dual education and partnerships with international eco-oriented institutions. Such changes will not only improve the quality of education, but also contribute to increasing the resilience of society to future challenges. In general, environmental education after the war will become one of the key areas of the state's humanitarian policy, because it will help form the environmental responsibility of citizens, their willingness to participate in the reconstruction of the country on the principles of environmental justice and sustainable development.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). *State Standard of Basic Secondary Education*. Retrieved from <https://mon.gov.ua>
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2017). *New Ukrainian School: Conceptual principles of secondary school reform*. Kyiv: MOESU.
3. UNESCO. (2021). *Education for Sustainable Development: A roadmap*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
4. Zakhlebnyy, A. N. (2020). Environmental education in the context of sustainable development. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 8(2), 15–22. <https://doi.org/10.32919/uesit.2020.02.02>

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ, ПРИКЛАДНОЇ ЕКОЛОГІЇ
ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції

Присвяченої 90-річчю від дня народження

Володимира Івановича Шанди

к.б.н., професора кафедри ботаніки та екології

Криворізького державного педагогічного університету

м. Кривий Ріг

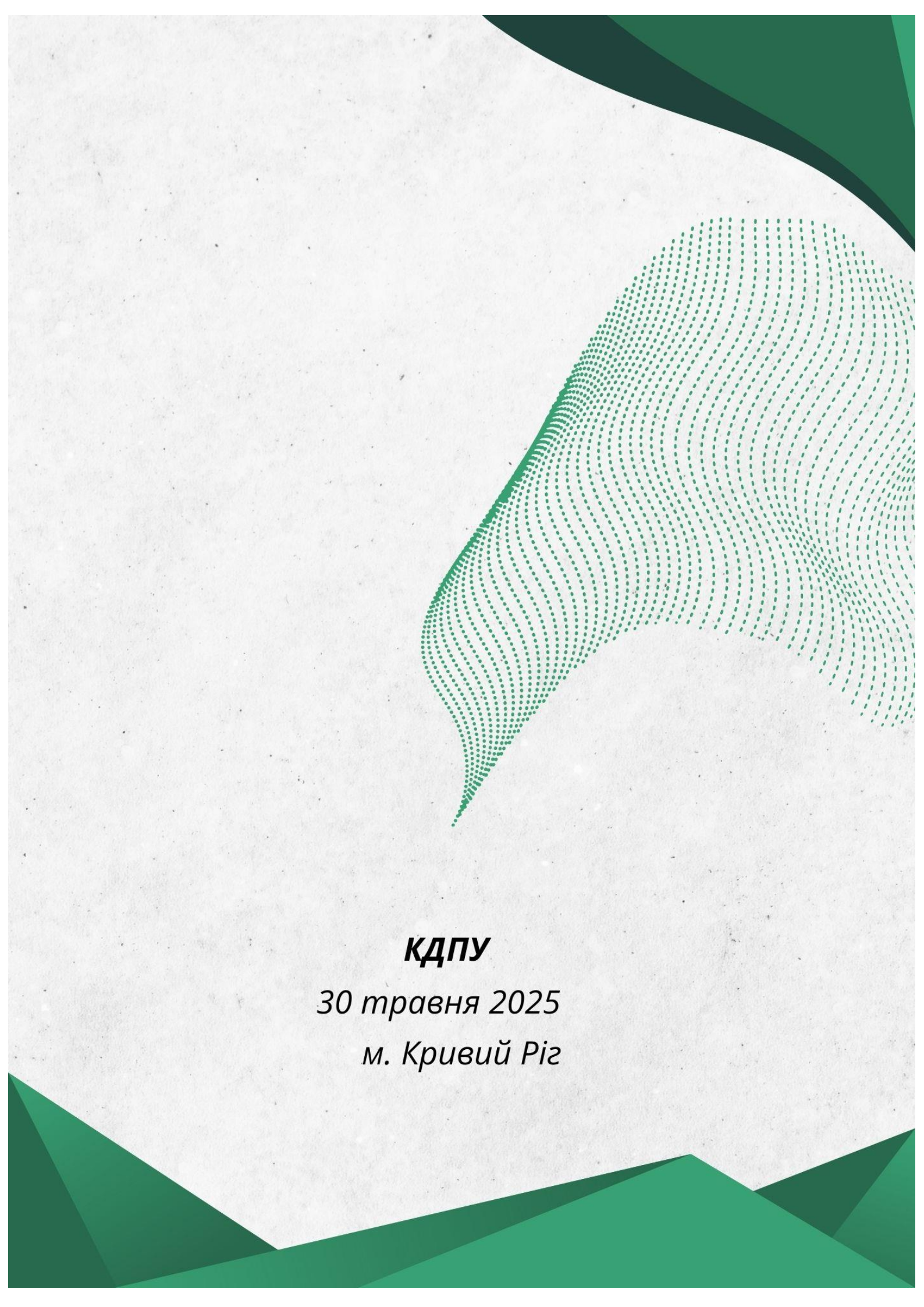
30 травня 2025 р., м.Кривий Ріг

Редактор: Євтушенко Е.О.

Технічний редактор: Ахматова Н. О.

Дизайн обкладинки: Ахматова Н. О.

Підготовка до друку: Ахматова Н.О., Альохіна Т.М., Федяніна І.М.

КДПУ

30 травня 2025

м. Кривий Ріг